

IZBORNA LEKTIRA

Programi M1 Prave za mlade

Impressum

Autor

M1 Prava za mlade

Naslov

Izborna lektira
Programi M1 Prave za mlade

Izdavač

Institut za razvoj mladih KULT

DTP

Peđa Kazazović

Štampa

Amos Graf d.o.o.

Izdanje

1. izdanje
Sarajevo, 2014.

	Uvod	7
	PROGRAM BR. 1	
Zapošljavanje mladih		9
	PROGRAM BR. 2	
Obrazovanje mladih		23
	PROGRAM BR. 3	
Učešće mladih		33
	PROGRAM BR. 4	
Zdravstvena zaštita mladih		45
	PROGRAM BR. 5	
Socijalna skrb o mladima		53
	PROGRAM BR. 6	
Informiranje i mobilnost mladih		59
	PROGRAM BR. 7	
Sport, kultura i slobodno vrijeme mladih		67

M1 Prava za mlade

O nama

M1 Prava za mlade nastala je kao politički odgovor na potpuni nemar institucija vlasti u BiH prema mladim. Taj nemar je uzrokovao vrlo težak ekonomski, socijalni i društveni položaj ove, za budućnost BiH, najznačajnije kategorije stanovništva.

Mladi ljudi nisu na listi prioriteta aktuelne politike u Bosni i Hercegovini. Najteže su pogođeni nezaposlenošću, socijalno su nezaštićeni i budžetski najugroženiji. Mladi nisu navedeni kao značajan i primjetan faktor u programima političkih partija koje smo imali priliku vidjeti tokom predizbornih kampanja ranijih izbornih ciklusa. Ni šira javnost mlade ne primjećuje kao značajan politički faktor. Očito, mladi nisu primijećeni kao primarno biračko tijelo, iako broje više od 610.000 punopravnih glasova i njihova je izlaznost na izbore veća od opće izlaznosti.

M1 Prava za mlade ne stavlja mlade na listu svoji prioriteta. Mladi su JEDINI prioritet M1, a njihova nezaposlenost u najoštrijem fokusu njene politike. Naša politika i programi bazirani su na pomno istraženim problemima i potrebama mladih. M1 ne nameće proizvoljnu viziju rješenja teškog položaja mladih, M1 nudi odgovore na probleme koje su definirali mladi ljudi.

M1 će pokazati svoju politiku kao konkretnu disciplinu, koja svojom provedbom donosi trenutačnu korist mladima u svakodnevnom životu. Oblasti primarnog političkog interesiranja M1 Prave za mlade jesu: zapošljavanje mladih, obrazovanje, učešće mladih u društvenom i političkom životu, zdravstvena zaštita, socijalna skrb, informiranje i mobilnost mladih te sport, kultura i slobodno vrijeme mladih.

Programi, s vrlo konkretnim i provedivim mjerama, koji su kreirani za svaku od navedenih oblasti, su dostupni na web-stranici www.pravazamlade.com. Tvrdimo da nijedna druga stranka u BiH nema bolja, prema mladima usmjerenija i za mlade korisnija programska rješenja. Nemojte nam vjerovati, provjerite!

Članovi Predsjedništva M1 Prave za mlade su mladi ljudi. Radna grupa za kreiranje programa M1 bila je nezamisliva bez aktivnog učešća i doprinosa mladih ljudi. Oni su vrijedni i obrazovani, društveno odgovorni, bez korupcijskih afera, bez mrlje u karijeri. Njihova vrijednost nisu samo njihove diplome već njihov rad i rezultati koje postižu. Mladi ljudi vode politiku M1.

M1 Prava za mlade otvorena je za sve koji žele ne bolje sutra već bolje danas za mlade ljude u Bosni i Hercegovini, bez obzira na vjersku i nacionalnu pripadnost, ideološko uvjerenje, starosnu dob, ali i političku/stranačku opredijeljenost.

Pridružite nam se! Jer SVIće!

PROGRAM BR. 1
Zapošljavanje mladih

Zašto je nezaposlenost među mladima najveći problem bh. društva?

Zapošljavanje mladih pitanje je koje zaokuplja pažnju vlada i međunarodnih organizacija širom svijeta. **Milenijska deklaracija UN** poziva vlade da „*razviju i implementiraju strategije koje će mladim ljudima svugdje dati realne izgleda da pronađu pristojan i produktivan posao.*“ Lisabonska deklaracija o politici i programima za mlade veliki značaj daje kreiranju partnerstava između vlasti, privatnog sektora i obrazovnih institucija, zajedno s inicijativama civilnog društva, s ciljem promoviranja zapošljavanja mladih.

Nezaposlenost mladih potresa i naprednu Evropu. U posljednjih pet godina, od početka krize, nezaposlenost među mladima u zemljama EU gotovo se udvostručila i dosegla je, prema posljednjim podacima Evropske statističke agencije EUROSTAT, **visokih 23%**. Evropska unija prepoznala je problem i, sudeći prema posljednjim izjavama njenih najviših čelnika, rješavanje nezaposlenosti među mladima postavlja se na samu ljestvicu prioriteta EU. Martin Schulz, predsjednik Evropskog parlamenta, na samom kraju 2013. g. izjavio je: „*Prvi prioritet jeste borba protiv nezaposlenosti mladih, i Evropski parlament insistira da se neophodna sredstva u najkraćem roku mobiliziraju.*“ Sa sličnom porukom pridružila mu se i njemačka kancelarka Angela Merkel: „*Nezaposlenost mladih najpreči je problem s kojim se Evropa suočava.*“ EU je početkom ove godine od Velike Britanije, Njemačke i još devet članica zatražila da što prije pošalju prijedloge za rješavanje pitanja nezaposlenosti među mladima, navodeći da bi nedostatak reagiranja mogao ugroziti ekonomske mogućnosti Evropskog bloka.

Među osnovnim razlozima povećanja nezaposlenosti mladih u EU je **evropski sistem obrazovanja**, koji je došao u fazu da nije više u potpunosti odgovarao potrebama tržišta i da je nedovoljno pripremao radnike za popunjavanje slobodnih radnih mjesta. U Evropi nije popunjeno **četiri miliona radnih mjesta**, jer nedostaje dovoljno obrazovanih i kvalificiranih radnika. Međutim, obrazovni sistemi u pojedinim zemljama članicama prepoznati su od Evropske komisije kao korisni za evropski sistem. Takav je, naprimjer, njemački dualni koncept obrazovanja, koji odlikuje sklad teorijskog i praktičnog. Odmah su preduzeti konkretni koraci, uvrštavanje dualnog obrazovanja u strategiju „Evropa 2020“, za široko prihvatanje takvog koncepta i u EU.

Ako nezaposlenost među mladima potresa Evropu sa svojih 23%, onda je BiH sa svojih 67%¹ nezaposlenih mladih,

¹ Navedeni su podaci o položaju mladih u FBiH iz istraživanja „Na putu ka politici prema mladima FBiH“, budući da je to posljednje, aktuelno istraživanje o mladima u BiH. Istraživanja o položaju mladih u RS-u nisu rađena. Istraživanje je proveo Institut za razvoj mladih KULT, u partnerstvu s Federalnim ministarstvom kulture i sporta.

kako govore posljednji podaci, „sravnjena sa zemljom”.² U Njemačkoj, Holandiji, Austriji, Norveškoj i Švicarskoj stopa nezaposlenosti mladih u dobi između 15 i 24 godine u 2012. godini ne prelazi ni 10%. Kako se može vidjeti, problem Evrope u kontekstu nezaposlenosti mladih jeste neusklađenost obrazovanja s tržištem rada. **U BiH taj je problem, za razliku od problema u EU, najmanje dvoslojan.** Pored potpuno neadekvatnog, zastarjelog obrazovnog sistema, s druge strane, i **tržište rada u BiH izuzetno je siromašno.** Prema podacima zavoda i službi zapošljavanja u BiH, s krajem 2013. g., na evidencijama **nezaposlenih** bila je prijavljena **553.481 osoba**, dok su poslodavci u posljednjem mjesecu te godine prijavili tek **2.348 potreba** za zapošljavanjem novih radnika. Među nezaposlenima je bilo približno 40 hiljada osoba (7% svih nezaposlenih) s visokom stručnom spremom. **Mladi čine oko 34% od ukupnog broja nezaposlenih.**

Nažalost, titulu **najprimamljivijeg poslodavca u BiH još uvijek nosi javna uprava**, što je neprihvatljivo i dugoročno pogubno, jer je za uvjerljivu većinu mladih ljudi mogućnost zapošljavanja u javnoj upravi minimalna i daje lažnu nadu. Postoji nekoliko problema u vezi s ovim pitanjem:

- javna je uprava u BiH, zbog višegodišnje politike zbrinjavanja stranačkih kadrova u njoj, preglomazna i zasićena, te je izvjesno da će uskoro zatvoriti vrata daljnjem širenju;
- izražena korupcija pri zapošljavanju u javnoj upravi ostavlja minimum mogućnosti za zapošljavanje u redovnoj proceduri, na ionako suženom izboru radnih mjesta;
- mladi imaju male mogućnosti zapošljavanja u javnom sektoru, jer je u skladu sa zakonskim okvirom potrebno imati najmanje dvije godine radnog iskustva za rad u njemu, a kako mladi nemaju mogućnost stjecanja iskustva na formalnom tržištu, često ne ispunjavaju kriterije ni da se prijave na raspisani konkurs;
- zbog stabilnih uvjeta koje nudi državni posao – iznadprosječne plaće, sigurnosti i dugoročnosti, radničkih prava, – on je san mladog čovjeka, koji, kada se ne realizira (a minimalne su šanse za realizaciju), proizvodi izraženu apatiju među mladima;
- orijentiranost mladih prema javnoj upravi zbog njene primamljivosti – dugoročno ih odvlači od ideje rada i privređivanja u realnom sektoru kroz samozapošljavanje, što ima pogubne posljedice za razvoj društva u cjelini.

Nezaposlenost je problem o kojem su se, kao najvećem, izjasnili sami mladi u svim do sada provedenim istraživanjima. Njihova potreba za poslom uvijek je ispred svih drugih potreba koje imaju i nedaća s kojima se susreću: slabog obrazovnog sistema, stambene nezbrinutosti, nedostatka adekvatnih kulturnih i sportskih sadržaja i dr. Prema posljednjim istraživanjima o položaju mladih u BiH³, **problem velike nezaposlenosti mladi vide kao izvor svih drugih problema.** Nezaposleni mladi ekonomski su zavisni, izloženi su visokoj stopi rizika od siromaštva, nisu u mogućnosti stambeno se osamostaliti, ne usuđuju se stupiti u brak niti se usuđuju imati djecu. Dugoročno nezaposleni mladi postaju siromašni, a siromaštvo je glavni uzrok njihove pasivnosti i društvene isključenosti. Uzrokovana pasivnost mladih dovodi do toga da bh. društvo dobiva dugoročno neupotreblljive generacije, koje neće moći pokretati pozitivne

² Prema izvještaju Evropske komisije o razvoju BiH iz 2012. g., stopa dugoročne nezaposlenosti u BiH pet puta je veća od prosječne stope dugoročne nezaposlenosti u EU.

³ Ibid.

promjene. Od završetka školovanja do prvog zaposlenja obično prolazi mnogo vremena, što dovodi do lošeg psihičkog stanja mladih, nestajanja samopouzdanja, pa čak i depresije, ali i do gubitka stečenih znanja i vještina. Posljedice nezaposlenosti odražavaju se kako na samopouzdanje i životni standard mladih, tako i na **emigracije iz BiH.** Mladi odlaze iz BiH, ne samo privremeno nego i zauvijek, u potrazi za boljim životom, dok BiH ostaje problem tzv. „odljeva mozgova”. 77% mladih želi napustiti BiH zauvijek ili na duži period. Prema podacima EUROSTAT-a, od 2004. godine BiH godišnje napušta oko 20.000 ljudi.⁴ Detaljne statistike o nezaposlenosti mladih obrazložene su u poglavlju Opis problema.

Brine li iko o nezaposlenosti mladih u ovoj zemlji? Šta rade vladajuće stranke?

Mladi generalno osjećaju da su **prepušteni sami sebi u procesu zapošljavanja i izražavaju veliku zabrinutost o pitanju zapošljavanja.** U roditeljima često ne pronalaze adekvatnu podršku, uglavnom zbog teških ekonomskih uvjeta u kojima većina njih živi. Pomoć očekuju i zahtijevaju od države. S pravom. Kako javni sektor ima kapacitet da kreira i provodi programe kojima će se poboljšati uvjeti za ulaganje u privredu, a ujedno predstavlja i sektor koji troši oko 40% BDP-a, on ima najveću odgovornost nad faktorima zapošljavanja mladih. Koje bi im institucije trebale pomoći?

Bosna i Hercegovina nema jasnu politiku zapošljavanja mladih. Strategije prema mladima, ili omladinske politike, kako ih naziva Zakon o omladinskom organizovanju RS, koje bi, između ostalog, trebale sadržavati **programe zapošljavanja mladih**, predviđene su entitetskim zakonima o mladima, koji obavezuju lokalne (općinske i kantonalne) i entitetske vlade na njihovu izradu i implementaciju. **Na nivou BiH strategija prema mladima nikada nije pripremljena**, iako je za taj zadatak još 2006. g. osnovana Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH, a 2008. g. urađeno i sveobuhvatno istraživanje o problemima i potrebama mladih „Mladi trebaju omladinsku politiku”, kao platforma za njenu izradu, koje je u međuvremenu zastarjelo. Narodna skupština Republike Srpske 2009. g. usvojila je dokument „Omladinska politika 2010-2015”, dok Federacija BiH i Distrikt Brčko još nemaju strategije prema mladima. Prema evidenciji Instituta za razvoj mladih KULT, na lokalnom nivou, manje od polovine općina u Federaciji BiH imaju usvojene strateške dokumente za mlade, dok nijedan od deset kantona u FBiH nije usvojio strategiju prema mladima.

⁴ Ruzmira Tihić-Kadrić, šefica Sektora za iseljeništvu pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, izjava za Radio Slobodna Evropa, 21.9.2012. g.

Nedostatak strateških dokumenata ne mora primarno značiti da vlade ne preduzimaju određene korake ka poboljšanju društvenog uključivanja mladih, ali **ti koraci nisu strateški usmjereni i njihovi rezultati su upitni**, što je naknadno pojašnjeno. Međutim, podatke o tim koracima, kao i o provođenju programa koji su predviđeni postojećim strateškim dokumentima – nemamo, budući da **dosad nije urađen nijedan izvještaj o mladima** koji bi dao prikaz preduzetih mjera i učinka koje su one proizvele, a takvi izvještaji obavezna su praksa u zemljama EU.

U FBiH odgovornost za zapošljavanje dijele Vlada Federacije BiH i kantoni. Nadležne institucije za pitanja rada i zapošljavanja u FBiH su Ministarstvo rada i socijalne politike, Federalni zavod za zapošljavanje i Inspeksijska služba. U domenu zapošljavanja nadležno je i Federalno ministarstvo razvoja, preduzetništva i obrta. Svaki od deset kantona u FBiH ima ministarstvo zaduženo za pitanja rada i zapošljavanja, kao i agencije, zavode za rad i zapošljavanje, te jednu ili mrežu službi za zapošljavanje. **U Republici Srpskoj** nadležni su Ministarstvo rada i boračke zaštite RS-a, kao i Zavod za zapošljavanje RS-a sa svojim filijalama na lokalnom nivou. Zavodi za zapošljavanje nemaju potpuno adekvatnu ulogu te trenutačno uglavnom služe organima vlasti kao servisi za evidentiranje socijalnih potreba građana, zbog niza problema s kojima se susreću, između ostalog, zbog nedostatka operativnih sredstava.

U BiH je usvojena i Strategija zapošljavanja za period od 2010. do 2014. g., u kojoj se prepoznao problem visoke nezaposlenosti mladih. **Glavni cilj strategije u domenu zapošljavanja mladih bio je smanjiti nezaposlenost mladih na 30% do 2014. g.** Danas je nezaposlenost mladih u BiH viša od 60%. U dokumentu „Program rada Vlade Federacije BiH u mandatnom periodu od 2011. do 2014. g.” jedan od prioriteta vlade bio je „stvoriti efikasne mehanizme za pristup mladih tržištima rada i ulazak u pripravnički status”. Revizija učinka „Upravljanje programom zapošljavanja mladih u FBiH”, koju je proveo federalni Ured za reviziju, pokazala je fijasko ovog programa. I u RS-u nezaposlenost mladih ima trend rasta.

Kako se može vidjeti, trenutno je u BiH na sceni **apsolutni izostanak vizije rješavanja ovog problema od strane vlasti**, programi zapošljavanja su slabi i neadekvatni. Najčešća forma aktivnosti u ovoj oblasti jesu programi zapošljavanja pripravnika na određeni period, za koju se izdvaja i najviše sredstava, a službena revizija učinka „Upravljanje programom zapošljavanja mladih u FBiH”⁵ pokazala je svu lošu stranu tog procesa. Izuzev formalnog stjecanja radnog iskustva, koje ih je činilo administrativno konkurentnijima prilikom apliciranja za posao, drugih većih efekata od pripravničkih programa nije bilo. Zaključci revizije bili su sljedeći:

- planiranje Programa nije bilo adekvatno i prilagođeno potrebama tržišta rada;
- Program nije bio usmjeren na zapošljavanje najteže zapošljivih kategorija mladih prepoznatih Strategijom i Programom rada FZZZ-a;

⁵ http://parlamentfbih.gov.ba/dom_naroda/bos/parlament/propisi/El_materijali/Izvj%20RU%20Upravl%20Progr%20zaposl%20mladih.pdf. Nažalost, nemamo provedenu reviziju učinka programa zapošljavanja mladih u RS-u, ali s obzirom na sličan trend usmjeravanja aktivnosti nadležnih službi prema sufinansiranju obavljanja pripravničkog staža, može se pretpostaviti da su pojave slične i da bi se mogli izvući slični zaključci.

- za implementaciju Programa nije osiguran potreban nivo nadzora i transparentnosti, čime je umanjena jednakopravnost poslodavaca i ostavljena mogućnost zloupotrebe Programa;
- Program je nedovoljno promoviran, te tako ostao nedostupan najugroženijoj skupini nezaposlenih;
- nije uspostavljen niti proveden odgovarajući sistem nadzora i vrednovanja, kako bi se mogao korigirati i poboljšati sistem upravljanja Programom.

Prema procjenama Federalnog zavoda za zapošljavanje, od 2003. pa do kraja 2010. godine, Programom je odobreno oko **33 miliona KM bespovratnih sredstava**, a kroz Program je prošlo približno 4.000 osoba. Iz navedenih revizorskih nalaza i preporuka možemo zaključiti da je Program zapošljavanja mladih u FBiH, nažalost, neuspješan proces. Revizija je konstatala da 2007. i 2008. godine, iako je bilo planirano Programom rada FZZZ-a, nije uopće došlo do realizacije Programa jer su **sredstva bila preusmjerena** za materijalnu i socijalnu sigurnost nezaposlenih osoba, a posebno za isplatu novčanih naknada demobiliziranim borcima. Upoznatost s programima zapošljavanja na nivou FBiH iznosila je svega 19% među mladima, dok je **učešće u programima iznosilo svega 1%**. Revizija je procijenila i da prosječno učešće poslodavaca iz javnog sektora u Programu iznosi oko 30%. Međutim, kada je u pitanju učešće po stručnoj spremi i raspodjela sredstava po vrsti poslodavca, **javni sektor nadmašuje privatni**, iako kriteriji daju prednost poslodavcima u privredi i proizvodnji. U Republici Srpskoj nemamo provedenu reviziju učinka programa zapošljavanja mladih, ali postoje indikatori da je stanje vrlo slično. U periodu 2007-2012. na projekte za zapošljavanje u RS-u potrošeno je **26 miliona KM**, a broj nezaposlenih mladih nije zaustavljen, i dalje raste. Projektima za zapošljavanje tri četvrtine mladih je zaposleno u ustanove koje se finansiraju iz budžeta.⁶

Gdje nas je dovela takva politika? Koje su razmjere problema?

Prema podacima koji su dostupni na web stranici Federalnog zavoda za zapošljavanje, u decembru 2013. u Federaciji BiH **broj nezaposlenih dostigao je 391.155**, te se značajno primakao broju zaposlenih od 436.593 u istom periodu. Ako se vratimo desetak godina unazad, u 2002. godinu, vidjet ćemo da se situacija do sada značajno pogoršala. U decembru 2002. broj nezaposlenih bio je 277.281, a zaposlenih 404.690. Dakle, broj nezaposlenih se povećao za 113.874 osobe, a broj zaposlenih tek za 31.903. Razlika između broja zaposlenih i nezaposlenih bila je 127.409, a danas je

⁶ <http://osrs.ba/konferencija-zaposljavanje-mladih/> i <http://noveinicijative.org/index.php/analiza-i-ekspertiza/obrazovanje-i-zaposljavanje/610-zaposljavanje-mladih-u-rs>

45.438. **U ukupnom broju registriranih nezaposlenih, mladi sudjeluju s 34,1%.** Statistika koja je zanimljiva u kontekstu nezaposlenosti mladih pokazuje da je na biroima u FBiH **174.575 onih koji prvi put traže zaposlenje.** U januaru 2012. bilo ih je 169.473. U Republici Srpskoj broj nezaposlenih popeo se na 149.284 osobe.⁷

Uzmemo li u obzir trend zapošljavanja u javnu administraciju, koji bez obzira na recesiju ne jenjava – od 2011. samo na državnom nivou više je od hiljadu novih uposlenika – možemo zaključiti da se situacija u privrednom sektoru, onome koji hrani državu, nije popravljala. Novi zaposleni su javni potrošači a ne privređivači.

Šta o svemu kažu mladi, na šta se žale?⁸ Kako je već dijelom i spomenuto, smatraju da ih **obrazovni sistem** ne pripremi za tržište rada ni vrstom ni nivoom znanja, a dodatno ih ne nauči ni tehnikama aktivnog traženja posla. Osim **korupcije** koju smatraju sveprisutnom, kad je o zapošljavanju riječ, prilikom traženja posla smeta im **nekultura u selekcijskim procesima** od potencijalnih poslodavaca, koja se manifestira kroz postavljanje previše ličnih i diskriminirajućih pitanja na intervjuima. Također, navode kako je **prijavljivanje na oglase državnih institucija skupo** jer uglavnom traže dostavljanje dokumentacije čija ovjera košta mnogo, a dokumenti se ne vraćaju u slučajevima negativnog ishoda selekcijskog procesa, te predlažu uvođenje pravila da državne institucije vraćaju dokumentaciju.

Postoje problemi i kod zaposlenih mladih. **26% zaposlenih mladih nema potpisan nikakav ugovor o radu s poslodavcem.** Od ukupnog broja zaposlenih mladih, ugovor na neodređeno ima manje od 30% osoba, ugovor na određeno ima manje od 20%, a ugovor o zapošljavanju pripravnika ima oko 5% mladih iz gradskih i 3% iz vangradskih sredina. Mali procent zauzimaju ugovori o djelu i probnom radu.

Broj mladih koji rade **posao za koji se nisu školovali** raste. Više od polovine zaposlenih mladih ne radi posao za koji su se obrazovali, a više od 30% mladih radi poslove koji su potpuno nepovezani s njihovim obrazovanjem. Dio mladih smatra kako je zapošljavanje osoba na radna mjesta za koja se nisu obrazovali pogrešno, ali ima i onih koji smatraju kako je vrijeme formalnih kvalifikacija prošlo, te kako se cijene praktična znanja i vještine. **Čak jedna trećina mladih u BiH ne završava srednje obrazovanje,** čime ostaju nekonkurentni i nezaposleni u dugoročnom periodu. **Dobrim poslom mladi smatraju onaj koji je dobro plaćen,** a ne onaj koji bi voljeli raditi.

Samo 3% mladih iz gradskih i 1% iz vangradskih sredina imalo je priliku **raditi van svojih općina.** 2% je mladih koji imaju iskustvo rada van BiH duže od godinu dana. 13% mladih u FBiH je kroz radno iskustvo svjedočilo nekom obliku **zlostavljanja na poslu.** S obzirom na činjenicu da ih 28% navodi kako na svom poslu plaću ne prima redovno, upitno je koliko mladi ljudi poznaju sve oblike zlostavljanja na radnom mjestu.

Samo 5% mladih smatra da prilikom zapošljavanja u javnom sektoru ne postoji **praksa podmičivanja kako bi se dobio posao.** Većina mladih izjavljuje kako lično poznaje osobe koje su se zaposlile na taj način, te na skali od 1 do 10 procjenjuju da je korupcija u javnom sektoru oko 9.

70% mladih **nikada nije čulo za neki vladin program zapošljavanja,** a tek 8% mladih imalo je priliku biti korisnik nekog od tih programa. Mladi koji poznaju vladine programe zapošljavanja uglavnom znaju za programe Zavoda za zapošljavanje, odnosno za mogućnost obavljanja pripravničkog rada, ali smatraju da je obim takvih programa nedovoljan za broj nezaposlenih mladih. Također izražavaju veliko **nezadovoljstvo radom službi koje su nadležne za zapošljavanje.** Smatraju da vladine službe zapošljavanja **ne čine koliko bi mogle** kako bi zaista pomogle mladima da se zaposle, te smatraju da i to što rade **ne urade na pravi način.** Kako tvrde, ne poznaju nikoga kome je Zavod za zapošljavanje našao posao. Navode mnogo primjera u kojima nisu dobili adekvatne informacije ili su dobili pogrešne informacije od Zavoda i kada su ih tražili, a kažu kako ih **Zavod inače ne obavještava ni o čemu.**

79% mladih smatra da bi im poslovni trening bio od koristi. U prosjeku je **16% mladih imalo priliku učestvovati** u određenom poslovnom seminaru za mlade. Njih 61% navodi kako im je seminar koji su pohađali bio koristan ili izuzetno koristan. Visok je procent onih koji smatraju da bi im određeni poslovni trening bio od koristi, jer se 79% mladih izjašnjava pozitivno na ovu temu. **Svaka druga mlada osoba rado bi pokrenula vlastiti biznis,** ali joj je potrebna **podrška** u tome, i to ne samo finansijska nego i savjetodavna, edukacijska. Kao nedostatak u procesu pokretanja vlastitog biznisa navode i to što je **administracija suviše komplicirana,** smatraju da je potrebno bar šest mjeseci da se završi dokumentacija o registraciji poslovanja, te da se u tome upravo i potroši najveći dio novca koji se dobije kroz eventualni poticaj. **Poreze smatraju „strašnima”,** a zakone općenito nepovoljnim za poslovanje. „Poslovne inkubatore” smatraju dobrom idejom. Saglasni su u mišljenju da **treba više programa samozapošljavanja mladih,** više informacija i više podrške kako bi se mladi odvažili krenuti u vlastito poslovanje. Upozorili su i da mladim ljudima nije baš jasno kako funkcionira privatni sektor, da je riječ o jako šturim informacijama koje mladi ljudi često ne razumiju, te da se **konkursi i poticaji moraju malo bolje promovirati** kroz kvalitetniji PR i korištenjem virtualnih društvenih mreža u predstavljanju tih poticaja.

S druge strane, najizraženije **nezadovoljstvo poslodavaca** odnosi se na nedostatak praktičnog iskustva mladih aplikantata za posao (32,5%), kao i na njihovu kvalifikaciju (19,6%). **Veliki porezni nameti** demotiviraju poslodavce da mladima daju ugovore o radu.

⁷ Podaci preuzeti sa web stranica Federalnog zavoda za zapošljavanje, Zavoda za zapošljavanje RS-a i Federalnog zavoda za statistiku.

⁸ Podaci koji slijede izvedeni su iz analize položaja mladih u FBiH, „Na putu ka politici prema mladima” Instituta za razvoj mladih KULT i Federalnog ministarstva kulture i sporta.

Šta M1 – Prava za mlade želi napraviti?

MLADI IMAJU ZAKONOM ZAGARANTIRANA PRAVA NA PODRŠKU U ZAPOSŁJAVANJU!

Želimo napraviti vlast naklonjenu mladima, kroz ispunjavanje svih zakonskih obaveza prema mladima u domenu zapošljavanja. Također, želimo oživjeti sistem odgovornosti vlasti prema mladima kroz provedbu kaznenih odredbi za nadležne institucije vlasti koje se ogłuše o svoje obaveze prema mladima – sve u skladu sa zakonima o mladima.

MLADIMA JE NEZAPOSLENOST NAJVEĆI PROBLEM! TAKO SU REKLI!

Želimo zapošljavanje mladih postaviti kao prioritetnu politiku bh. vlasti, u skladu sa savremenim svjetskim i evropskim odrednicama i dobrom međunarodnom praksom.

ŽELIMO PRAKSU I RADNO ISKUSTVO TOKOM, A NE NAKON ŠKOLOVANJA!

Želimo revidirati dosadašnju politiku zapošljavanja mladih kroz sufinansiranje obavljanja pripravničkog staža. Štaviše, želimo ukinuti uvjet obavljanja pripravničkog staža kao administrativnu barijeru za zapošljavanje, te omogućiti svim usmjerenim srednjoškolicima i studentima praksu i stjecanje radnog iskustva tokom školovanja.

ŽELIMO SPOSOBNE, A NE PODOBNE MLADE U JAVNOJ UPRAVI!

Želimo ukinuti svaki vid diskriminacije tokom zapošljavanja, a posebno izražene oblike korupcije i nepotizma prilikom zapošljavanja u javnu upravu. Želimo da se aplikanti za prijem u javnu službu vrednuju prema znanju i vještinama, a ne prema stranačkoj podobnosti, jačini poznanstava ili debljini novčanika!

BUDŽET JE OGLEDALO PRAVIH NAMJERA VLASTI PREMA MLADIMA!

Želimo povećati budžetska izdvajanja za zapošljavanje mladih, ali ne novim zaduženjima, već budžetskim uštedama i pravilnim preraspodjelama i preusmjeravanjem budžetskih rashoda, od rasipništva ka prioritetima! Želimo suzbijanjem sistemske institucionalizirane korupcije kroz unapređenje javnih finansija vratiti povjerenje stranih investitora u našu zemlju!

SAM SVOJ GAZDA! SAMA SVOJA GAZDARICA!

Želimo napraviti ambijent za razvoj omladinskog preduzetništva kroz konkretne edukacijske, konsultacijske i finansijske poticaje, te administrativne olakšice za pokretanje prvog biznisa. Želimo razviti preduzetni duh kod mladih, ali davanjem sigurnog oslonca, okrenuti ih od robovanja prilikama za zapošljavanje u javnu službu i usmjeravati ka samozapošljavanju.

PRVI POSLODAVCI MLADIH ZASLUŽUJU OLAKŠICE!

Želimo olakšati preduzetnicima koji žele zaposliti mlade ljude oslobađajući ih visokih nameta i doprinosa na plaće novozaposlenih u prvom periodu rada!

POSŁA ZA MLADE – JAČA PORODICA, VIŠE NOVCA U BUDŽETU, VEĆE PENZIJE I PLAĆE!

Želimo zaposlene mlade koji neće biti prepušteni ulici, kafani i kladionici, koje ih šalju u ralje kriminala i nesretnog života s neizvjesnim rizičnim ishodom. Želimo zaposlene mlade koji će biti korist, a ne prijetnja i problem društvu. Želimo zaposlene mlade koji mogu doprinijeti kućnom budžetu i stabilnosti porodice. Želimo mlade osposobljene za rad kao preduvjet ozbiljnog investiranja u Bosni i Hercegovini i u Bosnu i Hercegovinu.

I drugi kažu da to žele, ali očito ne znaju kako to napraviti! Zna li M1?

Smatramo da ključ problema nije samo u neznanju političkih prethodnika, već prvenstveno u nedostatku političke volje za rješavanje problema nezaposlenosti mladih u BiH. Brojni prijedlozi rješenja koje su pripremali domaći i međunarodni stručnjaci u oblasti zapošljavanja, brojne pozitivne prakse i uspješni primjeri ne samo iz zemalja regiona i svijeta već i iz uspješnih lokalnih zajednica iz BiH, brojne preporuke revizorskih timova i ukazi od civilnog sektora, bili su dostupni nadležnim institucijama vlasti. Međutim, vlasti su uglavnom nastavljale sa zastarjelim i neadekvatnim programima zapošljavanja i praksom izdvajanja mizernih sredstava za rješenje ovog problema – koji, prema posljednjim izjavama čelnika međunarodnih organizacija, poprima razmjere katastrofe koja prijete čak i miru u našoj zemlji – koji nisu ni mogli imati pozitivne efekte i dati bolje rezultate. M1, pored toga što ima političku volju za sistemsko rješavanje ovog problema, što je dokazao svojim dosadašnjim decenijskim zalaganjem i borbom za prava mladih, sumirao je nekoliko rješenja koja bi bila konkretan odgovor na ključne probleme nezaposlenosti mladih u BiH. M1 će preduzeti sljedeće mjere:

1. **Naložiti uredima za reviziju (BiH, RS, FBiH⁹, BD) izradu koordinirane specijalne revizije** svih dosadašnjih programa zapošljavanja mladih, s akcentom na rezultate koji su njihovom provedbom postignuti, finansijske efekte koje su imali i regularnosti kod načina njihovog provođenja, kako bi se i službeno evidentirali najznačajniji propusti i zloupotrebe u aktuelnim procesima zapošljavanja mladih.

9 U FBiH već je provedena revizija učinka „Upravljanje programom zapošljavanja mladih u FBiH“

2. **Sumirati sva provedena istraživanja** o nezaposlenosti mladih, o problemima i potrebama tržišta rada, obrazovnom sistemu i njegovoj usklađenosti s tržištem rada, kompetencijama i slabostima nezaposlenih mladih, trenutnim i potencijalnim mogućnostima zapošljavanja, prvenstveno u privrednom, ali i u javnom sektoru, zatim nalaze revizorskih izvještaja koji tretiraju ovaj problem, statistike resornih zavoda i agencija, preporuke međunarodnih eksperata, istraživanja i analize nevladinih organizacija i institucija vlasti, **te sačiniti službenu analizu** o stanju nezaposlenosti mladih u BiH, koja će biti platforma svim radnim grupama za izradu programa zapošljavanja mladih u okviru strategija prema mladima na svim nivoima vlasti.
3. **Kreirati nove programe zapošljavanja mladih** koji neće biti temeljeni na neefikasnim mjerama sufinansiranja obavljanja pripravničkog staža u javnom sektoru, već na poticaju **samozapošljavanja** ili sufinansiranja prvog **zapošljavanja mladih u privrednom sektoru**. Programi će se usvojiti kao dio zakonom propisanih strategija prema mladima (omladinskih politika) na svim nivoima vlasti (**preko 150 novih programa**), uz najveći dopustivi nivo usklađenosti i koordinacije programskih aktivnosti, uz sistematičan i detaljan proces planiranja i postavljanje indikatora uspješnosti i **uz učešće širokog kruga aktera**: ministarstava rada, ministarstava ekonomskog razvoja, zavoda za zapošljavanje, privrednih komora, obrazovnih institucija, međunarodnih predstavnika, predstavnika nevladinih organizacija koje se bave mladima, radničkih sindikata, udruženja poslodavaca i dr.
4. **Osigurati budžetska sredstva** za implementaciju programa, ali ne novim zaduženjima, već kroz pravilnu preraspodjelu postojećih sredstava za ovu namjenu, ali i iz drugih dijelova proračuna koji se odnose na oblasti mladih, kako bi najveći dio sredstava za mlade bio usmjeren ka zapošljavanju. Također, oštrim zakonskim mjerama spriječiti budžetsko rasipništvo, evidentirano u revizorskim izvještajima, a ušteđena sredstva preusmjeriti ka poticanju zapošljavanja mladih. Sredstva namijenjena zapošljavanju mladih bila bi **najmanje u iznosu od 1% budžeta** na svim nivoima vlasti (blizu 90 miliona KM godišnje)!
5. **Uspostaviti sistem za praćenje i procjenu uspješnosti provođenja programa**, s obaveznim procesom pripreme redovnih polugodišnjih izvještaja o napretku u oblasti zapošljavanja mladih, koji bi se dostavljao vladama i parlamentima na uvid i usvajanje, te bio dostupan široj javnosti putem javnog objavljivanja.
6. **Donijeti nedostajuću legislativu u oblasti zapošljavanja mladih**: zakone o obrazovanju odraslih, izmjene i dopune zakonâ o obrazovanju i zakonâ o radu, – prvenstveno kako bi se omogućilo **stjecanje prakse i priznatog radnog iskustva** tokom školovanja te dokinula obaveza pripravničkog stažiranja¹⁰ – potom zakone o zapošljavanju mladih / omladinskom preduzetništvu i dr.

¹⁰ Ostavljanje mogućnosti obavljanja pripravničkog stažiranja samo kroz sufinansiranje od institucije koja će potom uposliti pripravnika, ali na temelju potrebe i sistematiziranog radnog mjesta.

7. **Sistem obrazovanja uskladiti s tržištem rada**¹¹ nadopunama kroz fakultativna predavanja, uvođenjem novih predmeta u formalno obrazovanje i razvojem centara neformalnog obrazovanja: savjetovanje pri odabiru karijere, obrazovanje i obuka usmjerene prema zaposlenju, profesionalna orijentacija, uvođenje predmeta „Preduzetništvo“ u nastavne planove i programe, model dualnog obrazovanja (Learning-by-doing), uvezivanje obrazovnih institucija s privrednim sektorom i sl. Kako bi se privukao strani kapital i ozbiljni investitori, potrebno je imati visoko produktivnu, obrazovanu i konkurentnu radnu snagu, te je stoga obrazovni proces neizostavan dio u programima zapošljavanja mladih.
8. **Suzbiti korupciju pri zapošljavanju u javnom sektoru**: osigurati maksimalnu transparentnost procesa zapošljavanja kroz pooštavanje kriterija za transparentnost procesa i nezavisnost prijemnih komisija te ukidanjem diskrecionog prava rukovodilaca pri odabiru uposlenika ili pripravnika, kao i uvođenjem sistema oštrog sankcioniranja dokazanih i evidentiranih pojava kršenja zakonskih procedura pri zapošljavanju, kako bi se aplikanti za prijem u javnu službu vrednovali prema znanju i vještinama, a ne prema stranačkoj podobnosti, jačini poznanstava ili „debljini novčanika“. Spriječiti negativnu praksu da se, pored nepopunjenosti sistematiziranih radnih mjesta, tokom godine vrši angažiranje osoba po ugovoru o djelu, ili ugovoru o radu na određeno vrijeme, ili ugovoru o obavljanju pripravničkog staža, za poslove koji su predviđeni važećom sistematizacijom, te da se te osobe po okončanju konkursne procedure angažiraju za rad na neodređeno vrijeme, čime se manipulira konkursnom procedurom. **Uraditi reviziju sistematizacije radnih mjesta u javnoj upravi** na svim nivoima vlasti i njihove usklađenosti sa stvarnim organizacionim i kadrovskim potrebama u institucijama i stvarnim obimom poslova na temelju programa rada, kako bi se precizirala stvarna potreba i broj radnih mjesta na koje mladi ljudi mogu računati u javnom sektoru.
9. Kao dio predviđenih programa zapošljavanja koji su prethodno obrazloženi, posebnu pažnju usmjeriti na razvoj preduzetničkog duha kod mladih **poticanjem omladinskog preduzetništva** kroz mandatni projekt „**1000 omladinskih biznisa**“. Staviti na raspolaganje mladima slobodne poslovne prostore u vlasništvu lokalnih zajednica pod najpovoljnijim uvjetima, organizirati obuke za kreiranje biznis-planova, osigurati adekvatne finansijske poticaje za započinjanje omladinskih biznisa, formirati **biznis-inkubatore** i učiniti ih široko dostupnim. Osigurati praćenje razvoja omladinskih biznisa i kontinuiranu savjetodavnu podršku tokom čitavog procesa, te knjigovodstveno-administrativnu podršku i sličnu pomoć u početku poslovanja, povezivati mlade preduzetnike s potencijalnim kupcima i drugim poslovnim partnerima te im na taj način učiniti preduzetništvo održivom opcijom. Odabir ideja za omladinsko preduzetništvo bazirati na pažljivoj analizi potreba na konkretnoj teritoriji, kako bi se pokretali poslovi za kojima postoji potreba i koji imaju perspektivu održivosti u određenom području. Program „Omladinsko preduzetništvo“ Federalnog zavoda za zapošljavanje iz 2011. g., u kojem je učestvovalo 99 mladih osoba, pokazao je da su 64 osobe i nakon isteka Programa nastavile s registriranom djelatnošću, što je dodatni indikator i pokazatelj da je omladinsko preduzetništvo pravac zapošljavanja koji treba podržati.

¹¹ Opširnije u M1 Programu br. 2, Obrazovanje mladih.

10. **Zakonski predvidjeti olakšice za prve poslodavce mladih:** uvesti poticajne mjere u vezi s porezima za kompanije koje zaposle mlade ljude, uvesti „atipični prvi ugovor o zapošljavanju“ za zapošljavanje ugroženih grupa mladih, te osloboditi prve poslodavce mladih visokih nameta i doprinosa na plaću novozaposlenih!
11. **Posebnu pažnju kroz posebne dijelove programa zapošljavanja dati mladima koji nisu u sistemu obrazovanja niti na tržištu rada, manje obrazovanim mladim ljudima i osjetljivim grupama mladih.** Unaprijediti njihove vještine za traženje posla i osigurati im savjetovanje i usmjeravanje putem javnih službi za zapošljavanje kroz dodatnu edukaciju. Osigurati im pomoć (edukaciju za traženje posla, preporuku, uključenje u program) za prvih 12 mjeseci nakon završetka obrazovanja, jer prvih 12 mjeseci je kritični prijelazni period.
12. **Osigurati mladim ljudima posebno prilagođen pristup informacijama o programima zapošljavanja,** obrazovanju o njihovim pravima u vezi s radnim uvjetima, o tržištu rada i poslovnim mogućnostima, putem lako dostupnih stranica na društvenim mrežama. Kroz kreiranje online foruma provoditi kampanje ohrabrivanja mladih da prijavljuju slučajeve diskriminacije i zlostavljanja na radnom mjestu. Povećati ulogu postojećih radničkih sindikata u zagovaranju za prava mladih zaposlenika i veću angažiranost mladih u ovim tijelima. Poboljšati pristup mladih informacijama o tržištu rada. Sveobuhvatno promovirati ideju cjeloživotnog učenja i profesionalnog usmjeravanja, kao životne nužnosti za uspješan ulazak u tržište rada i poslovni svijet i opstanak u njemu. Posebno isticati i dodatno nagrađivati pozitivne primjere (samo)zapošljavanja mladih, kao vid motivacijske kampanje za slamanje sveprisutne apatije i buđenje radnog duha kod mladih ljudi.

PROGRAM BR. 2

Obrazovanje mladih

Zbog čega sistem obrazovanja u BiH i postojeći obrazovni programi ne garantiraju budućnost i prosperitet našoj zemlji?

Obrazovanje je ključno za uspjeh pojedinca, a ono je također simbol dobrog socijalnog položaja, visokog životnog standarda, te bogatstva.

Međunarodni dokumenti

U Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima stoji da „niko ne može biti lišen prava na obrazovanje“, što predstavlja univerzalno ljudsko pravo (član 2). U nastavku se navodi da u vršenju svih svojih funkcija u oblasti obrazovanja i nastave država poštuje pravo roditelja da osiguraju takvo obrazovanje i nastavu koji su u skladu s njihovim vlastitim vjerskim i filozofskim uvjerenjima. Kako je BiH potpisnica ove konvencije, dužna je osigurati obrazovanje u skladu s njom.

Pravo na obrazovanje regulirano je i u domenu društvenog i privrednog prava. Kroz Bolonjski¹² i Kopenhagenski¹³ proces, reforma obrazovanja dobija prioritetni status u strateškim opredjeljenjima vlada država članica. Lisabonska strategija¹⁴ donesena je 2000. g., ali istekla je 2010. g. Cilj ove strategije bio je da EU bude najkonkurentnija i najdinamičnija ekonomija svijeta zasnovana na znanju. Reforme obrazovanja postavljene su kako u formalnom tako i u neformalnom obrazovanju, kroz ove strateške dokumente.

Među osnovnim razlozima povećanja nezaposlenosti mladih u EU je **evropski sistem obrazovanja**, koji je došao je u fazu da nije više u potpunosti odgovarao potrebama tržišta i da je nedovoljno pripremao radnike za popunjavanje slobodnih radnih mjesta. U Evropi nije popunjeno **četiri miliona radnih mjesta**, jer nedostaje dovoljno obrazovanih i kvalificiranih radnika. Međutim, obrazovni sistemi u pojedinim zemljama članicama prepoznati su od Evropske komisije kao korisni za evropski sistem. Takav je, na primjer, njemački dualni koncept obrazovanja, koji odlikuje sklad teorijskog i praktičnog. Odmah su preduzeti konkretni koraci, uvrštavanje dualnog obrazovanja u strategiju „Evropa 2020“, za široko prihvatanje takvog koncepta i u EU.

12 <http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna.pdf>, posjećeno 4. novembra 2013. g.

13 http://www.see-educoop.net/education_in/pdf/copenhagen-declaration-oth-srb-t02.pdf, posjećeno 4. novembra 2013. g.

14 <http://www.dei.gov.ba/dokumenti/default.aspx?id=4723&langTag=bs-BA>, posjećeno 4. novembra 2013. g.

Bosna i Hercegovina nema jasnu politiku za obrazovanje i unapređenje obrazovnog sistema i programa

Na državnom nivou u BiH ne postoji ministarstvo za obrazovanje i nauku, već djeluju sektori pri državnom Ministarstvu civilnih poslova BiH: Sektor za obrazovanje i Sektor za nauku i kulturu, čija je uloga ograničena na koordinaciju rada entitetskih i kantonalnih ministarstava u oblasti visokog obrazovanja. Prema Zakonu o ministarstvima i drugim organima uprave BiH, Ministarstvo civilnih poslova BiH nadležno je za obavljanje poslova i izvršavanje zadataka koji su u nadležnosti BiH i koji se odnose na utvrđivanje osnovnih načela koordiniranja aktivnosti, usklađivanja planova entitetskih tijela vlasti i definiranje strategije na međunarodnom planu, između ostalih, i za oblast obrazovanja.

Nadležnosti za obrazovne i naučne politike, finansiranje i nadzor nad institucijama visokog obrazovanja imaju Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i Brčko Distrikt.

Prema Zakonu o Federalnim ministarstvima i drugim tijelima Federalne uprave, Federalno ministarstvo obrazovanja, nauke, kulture i sporta vrši upravne, stručne i druge poslove utvrđene zakonom koji se odnose na nadležnosti Federacije u oblastima nauke, kulture i sporta.

Prema Zakonu o ministarstvima Republike Srpske, Ministarstvo prosvjete i kulture RS-a vrši upravne i druge stručne poslove iz oblasti prosvjete koji se odnose na: predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje i odgoj; obrazovanje djece građana Republike na radu u inozemstvu; nostrifikaciju i ekvivalenciju inozemnih školskih svjedočanstava; đачki standard; pripremanje programa obrazovne suradnje s drugim državama i međunarodnim organizacijama i međunarodnih sporazuma u oblasti obrazovanja u skladu s Ustavom Republike Srpske i Ustavom Bosne i Hercegovine; visoko i više obrazovanje; studentski standard; pripremanje programa obrazovne suradnje s Federacijom Bosne i Hercegovine, drugim državama i međunarodnim organizacijama te međunarodnih sporazuma u oblasti visokog i višeg obrazovanja u skladu s Ustavom Republike Srpske i Ustavom Bosne i Hercegovine.

Odjel za obrazovanje u Vladi Brčko Distrikta obavlja stručne, administrativne i ostale dužnosti iz nadležnosti Vlade, koje se odnose na provođenje zakona i propisa nadležnih tijela i institucija BiH i Distrikta iz oblasti obrazovanja, pod nadzorom i uputstvima gradonačelnika, materijalno – tehničku i kadrovsku podršku obrazovnim institucijama Distrikta, donošenje nastavnih planova i programa u skladu sa standardima modernog, demokratskog i multietničkog društva, suradnju između roditelja i nastavnog osoblja, provođenje edukativnih programa u Distriktu, ostale dužnosti iz nadležnosti ovog odjeljenja u skladu sa zakonima i propisima BiH i Skupštine Brčko Distrikta BiH ili naložene od gradonačelnika.

Mnogo strategija, malo konkretnih rezultata

Prema istraživanjima Agencije za razvoj visokog obrazovanje i osiguranje kvaliteta, u 2010. godini, na nivou BiH, izdvajanja iz budžeta su u prosjeku 1.674,16 KM po studentu na javnim visokoškolskim ustanovama, a uz dodatna izdvajanja koja se odnose na studentske domove i stipendije, prosječno izdvajanje po studentu je nešto veće i iznosi 1.734,97 KM. U prosjeku se, od bruto domaćeg proizvoda (BDP), za obrazovanje u Federaciji BiH izdvaja oko 6% BDP-a, u Republici Srpskoj oko 4% BDP-a, a u Brčko Distriktu oko 11,2% budžeta distrikta. Blizu 90% sredstava odlazi na plaće uposlenih, u nastavnom kadru i administraciji, a gotovo ništa na unapređenje obrazovanja. Od takvog načina izdvajanja najveću korist imaju uposleni, a najmanju učenici i studenti, jer obrazovanje koje im se nudi vrlo malo im koristi. Velika izdvajanja govore o tome da je sistem skup, a ne da se dovoljno izdvaja za mlade i njihovo obrazovanje.

Na nivou BiH usvojeno je pet strategija za reformu obrazovanja, i to: Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH; Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007-2013. godine i Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH, s planom implementacije 2008 – 2015; Mapa puta i plan aktivnosti za uključivanje BiH u EU programe za cjeloživotno učenje i Mladi u akciji te sedam osnovnih strategija i smjernica za implementaciju Bolonjskog procesa (Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH; Provođenje okvira za visokoškolske kvalifikacije u BiH; Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH; Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH; Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH; Model dodatka diplomu za BiH; Priručnik za korisnike za model dodatka diplomu za BiH). Sve ove strategije počivaju na EU standardima i preporukama, između ostalog: da se upis u srednje obrazovanje poveća na 90%, a u gimnazije i četverogodišnje stručne škole na 80%; da se uvede obavezna eksterna matura na kraju četverogodišnjeg srednjeg obrazovanja; da se razvija manje specijalizirano, a fleksibilnije obrazovanje koje će se brže prilagoditi uvjetima na tržištu rada; da se razvija okvir kvalifikacija za cjeloživotno učenje u skladu s tzv. Evropskim okvirom kvalifikacija itd.

Na nivou BiH uspostavljene su Agencija za razvoj visokog obrazovanje i osiguranje kvaliteta, Centar za informiranje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje. Formirana su tijela za koordinaciju obrazovnog sektora: Konferencija ministara obrazovanja u BiH i Vijeće za opće obrazovanje u BiH. Uspostavljena je i Rektorska konferencija BiH, koja utvrđuje i zastupa zajedničke interese univerziteta u Bosni i Hercegovini, ostvaruje suradnju s institucijama u oblasti obrazovanja u Bosni i Hercegovini i djeluje kao savjetodavno tijelo za provođenje reforme visokog obrazovanja. Što će reći – **bezbroj institucija s minimalnim učinkom**. Dodatno, **strategije su mrtvo slovo na papiru ukoliko se ne provode, a to je u BiH najčešće slučaj**.

Trendovi u visokom obrazovanju u BiH

Šta kažu mladi o svom položaju unutar obrazovnog sistema BiH, ali i o svojim potrebama?¹⁵

Kako je već dijelom i nagoviješteno, mladi smatraju da ih **obrazovni sistem ne priprema** za tržište rada ni vrstom ni kvalitetom znanja, a dodatno ih ne nauči ni tehnikama aktivnog traženja posla.

Broj mladih koji studira ili pohađa programe srednjoškolskog obrazovanja je u padu. Kako pokazuje istraživanje Instituta za razvoj mladih KULT iz 2013, u posljednje tri godine broj srednjoškolaca manji je za 4.412. Zanimljiv je primjetni trend pada upisa na državne fakultete za oko 12% u odnosu na školsku 2010/2011. godinu te trend porasta upisa na privatne visokoškolske ustanove, gdje se broj upisanih studenta u odnosu na 2011. godinu povećao 4 puta u školskoj 2012/2013. godini. Procent mladih koji prerano napuštaju obrazovni sistem je u zemljama EU u 2012. godini iznosio približno 13%, dok je u Federaciji Bosne i Hercegovine u 2013. godini taj procent čak 33%. Nema pouzdanih podataka o broju studenata koji završavaju studij u roku. Procjenjuje se da studenti prosječno studiraju 5-7 godina do stjecanja diplome. Veliki broj studenata napušta studij, najčešće poslije prve godine studija. (Strategija Vijeća ministara)

Mladi napuštaju školovanje zbog finansijske situacije, ali i zbog toga što u školovanju ne vide smisla. Stopa upisa u srednju školu na nivou BiH je 76,2%, dok 54% mladih završi srednju školu u roku. Kao glavni razlog napuštanja srednje škole navodi se nedostatak finansijskih sredstava (34%), pronalazak zaposlenja (27%), te poljoprivredni poslovi (7%). U određenoj mjeri učenici napuštaju srednju školu i zbog nesuvremenih pristupa u obrazovanju i neefektivnog ocjenjivanja, što demotivira mlade za dalje školovanje i napredak u takvoj sredini. Razlozi za nenastavljanje daljeg školovanja u grupi mladih iz FBiH koji su završili svoje učešće u sistemu formalnog obrazovanja najčešće su finansijske prirode. Do istog podatka došlo je i istraživanje na nivou BiH iz 2008. godine. Zabrinjavajući je podatak da 25% mladih koji ne nastavljaju školovanje kao razlog navode da „nisu u tome vidjeli neki smisao“. Ovakav odgovor je, u skoro istom procentu, prisutan i u istraživanju iz 2008. godine.

Srednjoškolci završavaju strukovne škole, većina studira humanističke nauke. Najveći broj srednjoškolaca završava tehničke stručne / strukovne i srodne škole (72%), zatim gimnazije (25%), te učiteljske, umjetničke i vjerske škole (3%). Najveći broj studenata je i dalje na društvenim i humanističkim programima.

Na tržištu se traže vrlo specifični profili. Prema analizama i istraživanjima Federalnog zavoda za zapošljavanje i kompanija

¹⁵ Podaci koji slijede izvedeni su iz analize položaja mladih u FBiH, „Na putu ka politici prema mladima“ Instituta za razvoj mladih KULT i Federalnog ministarstva kulture i sporta.

za posredovanje prilikom zapošljavanja, u 2013. godini najtraženija su sljedeća zanimanja: inženjeri informatike, inženjeri elektrotehnike, inženjeri mašinstva, magistri farmacije, građevinci, zavarivači, šivači i trgovci (komercijalisti). Istovremeno, najviše nezaposlenih registriranih na birou ima zanimanje ekonomista, pravnika i socijalnog radnika.

Mladi ne vjeruju da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu pomoći da se zaposle u struci. Samo 30% mladih u FBiH smatra da će im obrazovanje koje su stekli ili još uvijek stječu u velikoj mjeri pomoći da se zaposle u struci. Mišljenje o tome da sistem formalnog obrazovanja kakav je trenutno u FBiH ne može osigurati znanja i vještine potrebne za zaposlenje u struci jednako je negativno među mladima u gradskim i vangradskim sredinama. Slične rezultate dalo je i prethodno istraživanje GTZ-a iz 2008. godine, te se može zaključiti da u proteklih pet godina nije bilo promjena nabolje kad je riječ o ovome.

Većina mladih ne prima stipendije. Finansijska pomoć mladima u procesu obrazovanja je nedovoljna. 88% mladih u FBiH ne prima nikakvu stipendiju. Od ukupno 10% mladih koji primaju stipendiju, 5% ih stipendiju dobiva od općine, 3% od kantona, a 2% iz nekog drugog izvora (inozemna stipendija ili stipendija privrednog subjekta). Mjesečni iznosi stipendija najčešće su između 100 i 200 KM (64%). 27 % je mladih koji primaju stipendiju u iznosu do 100 KM mjesečno.

Oni što nešto vrijede, brzo odlaze iz BiH i – ne vraćaju se! Posljedice ovakve situacije utječu i na emigraciju iz BiH. Mladi odlaze iz BiH, ne samo privremeno nego i zauvijek, u potrazi za boljim životom, dok BiH ostaje problem tzv. „odljeva mozgova“. 77% mladih želi napustiti BiH zauvijek ili na duži period. Prema podacima EUROSTAT-a, od 2004. godine BiH godišnje napušta oko 20.000 ljudi.¹⁶ U vezi s visokoobrazovanim kadrom u BiH zanimljivo je spomenuti i podatak iz UNESCO-ove publikacije Science, Technology and Economic Development in South Eastern Europe, gdje se navodi da je 79% istraživačkih inženjera, 81% magistara nauka i 75% doktora nauka napustilo zemlju.

Kako bi se obrazovni profili približili potrebama na tržištu rada, smatramo da je važno mladima ponuditi što više i raznovrsnije prakse tokom školovanja, odnosno potrebno je afirmirati i nuditi što više programa neformalnog obrazovanja.

Kako se može vidjeti, problem Evrope u kontekstu nezaposlenosti mladih jeste neusklađenost obrazovanja s tržištem rada. U BiH taj je problem, za razliku od problema u EU, najmanje dvoslojan. Pored potpuno neadekvatnog, zastarjelog obrazovnog sistema, dva su problema na koje smo u ovom programu fokusirani:

- nedostatak prakse, i
- nepriznatost i neuređenost programa neformalnog obrazovanja.

Slušajući mlade i kombinirajući to s rezultatima sadašnjeg stanja i dosadašnje prakse, dolazimo do osnovnih problema

u obrazovnom procesu na koje se trebamo fokusirati – nedostatak praktične nastave i nedovoljna svijest o značaju neformalnog obrazovanja, kao i odsustvo sistematskog prepoznavanja ove vrste obrazovanja.

Nedostatak praktične nastave mladi vide kao najveći problem u polju formalnog obrazovanja te smatraju kako je to najneophodnije izmijeniti.

U sistemu visokog školstva nema dovoljno programa za stjecanje praktičnog znanja, dok su srednje škole sa svojim programima vrlo usko specijalizirane i ne nude fleksibilnost i interdisciplinarnost koje su važne danas prilikom pronalaženja posla. Recimo samo da se najizraženije nezadovoljstvo poslodavaca odnosi se na nedostatak praktičnog iskustva mladih aplikanata za posao (32,5%), kao i na njihovu kvalifikaciju (19,6%).

Uz ovaj problem, mladi ističu i preopširne nastavne planove i programe, odnos i nestručnost nastavnika i profesora te nedostatak stipendija / kreditiranja, naročito u visokom obrazovanju.

Nedostatak praktične nastave izdvojen je kao jedan od najvećih problema i prilikom istraživanja položaja mladih na nivou BiH iz 2008. godine, kada je 19% mladih iz većih gradova BiH i 21% mladih iz manjih gradova BiH navodilo nedostatak praktične nastave kao element koji je najneophodnije mijenjati na polju formalnog obrazovanja. U 2013. godini u FBiH čak 32% ispitanih istaklo je ovaj problem nedostatka praktične nastave.

Zabrinjavajuće je i što je u porastu broj mladih koji rade **posao za koji se nisu školovali**, a više od 30% mladih radi poslove koji su potpuno nepovezani s njihovim obrazovanjem. Dio mladih smatra kako je zapošljavanje osoba na radna mjesta za koja se nisu obrazovali pogrešno, ali ima i onih koji smatraju kako je vrijeme formalnih kvalifikacija prošlo, te kako se cijene praktična znanja i vještine.

Neformalno obrazovanje sve više dobiva na značaju, jer kroz učešće u neformalnom obrazovanju mladi kompenziraju nedostatke formalnog obrazovanja i povećavaju šanse za zaposlenje.

U 2013. godini broj mladih koji su učestvovali u nekom obliku neformalnog obrazovanja (kurs ili neki drugi oblik obuke koja nije u programu redovnog obrazovanja) porastao je za skoro 10% u odnosu na rezultate iz 2008. godine.

Programi neformalnog obrazovanja **nisu jednako dostupni svim mladima, niti su mladi dovoljno informirani** o mogućnostima neformalnog obrazovanja. Učešće u neformalnom obrazovanju kod mladih iz vangradskih sredina za 10% je manje nego učešće mladih iz gradskih sredina (Institut za razvoj mladih KULT, 2013). 61% mladih u FBiH željelo bi učestvovati u neformalnom obrazovanju.

Neformalno obrazovanje nije sistemski uređeno u BiH. Iako već sada postoje dobre prakse, posebno u nevladinom sektoru, nepostojanje politika onemogućava jasniju i funkcionalniju vezu između programa neformalnog obrazovanja, vještina koje se neosporno stječu kroz ove programe, i ponude i potreba na tržištu rada.

Ne postoji zvanična politika koja bi tretirala pitanje neformalnog obrazovanja u kontekstu podrške i afirmacije postojećih, te razvoja dodatnih kapaciteta organizacija koje provode programe neformalnog obrazovanja. Također, veza i suradnja između formalnog i neformalnog obrazovanja nije dovoljno razvijena, odnosno, formalni obrazovni sistem ne prepoznaje neformalno obrazovanje kao podršku svom radu. Ne postoji ni „krovno tijelo“, koje bi radilo određenu vrstu

¹⁶ Ruzmira Tihčić-Kadrić, šefica Sektora za iseljništvo pri Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice BiH, izjava za Radio Slobodna Evropa, 21.9.2012. g.

kontrole kvaliteta organizacija koje provode programe neformalnog obrazovanja.

Priznatost ovakvih programa i sistemsko prepoznavanje unutar BiH, omogućilo bi mladima **da budu kompetentniji i da pokreću, na primjer, i vlastiti biznis**. Istraživanja pokazuju kako bi svaka druga mlada osoba rado bi pokrenula vlastiti biznis, ali joj je potrebna podrška u tome, i to ne samo finansijska nego i savjetodavna, edukacijska. 79% mladih smatra da bi im poslovni trening bio od koristi. U prosjeku je 16% mladih imalo priliku učestvovati u određenom poslovnom seminaru za mlade. Njih 61% navodi kako im je seminar koji su pohađali bio koristan ili izuzetno koristan.

Šta M1 – Prava za mlade želi napraviti?

USKLADIT ĆEMO OBRAZOVNI SISTEM S TRENUTNIM I BUDUĆIM POTREBAMA NA TRŽIŠTU RADA

Obrazovni sistem obučava mlade za profesije za kojima ne postoji potreba na tržištu rada, a ne priprema ih za zanimanja za kojima potreba postoji. Stvorit ćemo stalnu i institucionalnu vezu između obrazovnog sistema, akademske zajednice, poslovne zajednice i institucija koje se bave praćenjem trendova na tržištima rada, te drugih institucija izvršne vlasti koje je potrebno uključiti.

IZRADITI PROGRAM RAZVOJA LJUDSKIH RESURSA U FBIH KAO NAJZNAČAJNIJI DIO RAZVOJNIH STRATEGIJA

Uskladit ćemo postojeće strateške dokumente s realnim potrebama na tržištu rada, potencijalima obrazovnog sistema i afinitetima mladih ljudi, odnosno kreirat ćemo nedostajuće strateške dokumente od značaja za usklađivanje obrazovnog sistema s tržištem rada. Uvest ćemo upisne kvote u srednjem i visokoškolskom obrazovanju kako bismo zaustavili hiperprodukciju profila za kojima ne postoji potreba na tržištu rada.

ŽELIMO VIŠE OPERATIVNOG ZNANJA I VJEŠTINA ZA MLADE

Nedostatak praktične nastave u formalnom obrazovnom sistemu uzrokuje nedovoljnu osposobljenost mladih za budući rad, bez obzira o kojem zanimanju je riječ, pa mladi, nakon što završe obrazovanje, ostaju bez znanja i vještina potrebnih na tržištu rada. Insistirat ćemo na povećanju postotka operativnog znanja i praktičnog rada u postojećim obrazovnim programima.

ŽELIMO NOVA ZNANJA I VJEŠTINE ZA MLADE, KOJI PRATE TRENDOVE

U obrazovni sistem uvest ćemo mogućnost obrazovanja za nova, suvremenija zanimanja za kojima postoji potreba na

tržištu rada kako u BiH tako i u zemljama EU.

PERMANENTNO USAVRŠAVANJE NASTAVNOG KADRA

Osigurat ćemo kontinuirano profesionalno usavršavanje postojećeg nastavnog i rukovodećeg osoblja, nadgledanje rada školskih ustanova, te upotrebu novih nastavnih metoda.

PONUĐITI PRAKSU MLADIMA

Znanje koje mladi stječu kroz sistem formalnog obrazovanja neupotrebljivo je na suvremenom tržištu rada, što dovodi do visokih i dugoročno prisutnih stopa nezaposlenosti mladih. Zbog toga ćemo insistirati na uvođenju više praktične nastave u postojeće obrazovne programe.

STAŽIRANJEM DO NEOPHODNOG ISKUSTVA

Obrazovni sistem ne pruža dovoljno mogućnosti za stažiranje, te ostavlja mlade ljude nepripremljenim za radni angažman, kao i bez radnog iskustva kod poslova gdje je to zakonski uvjet. Osigurat ćemo priznanje praktične nastave i stažiranja uz školovanje kao djelomično radno iskustvo.

POVEZIVANJE OBRAZOVNOG S POSLOVNIM SEKTOROM

Insistirat ćemo na smislenom uvezivanju obrazovnog sistema s poslovnom zajednicom i javnim sektorom u cilju omogućavanja praktične komponente u obrazovanju, kao i stažiranja. Stimulirat ćemo poslodavce na aktivnu suradnju sa školama i fakultetima.

INTERDISCIPLINARNI PRISTUP, NE USKO SPECIJALIZIRAN

Obrazovanje u srednjim stručnim školama usko je specijalizirano, odnosno nefleksibilno i ne može se prilagođavati promjenama i potrebama tržišta rada.

OSIGURATI UVJETE ZA RAZVOJ NEFORMALNOG OBRAZOVANJA

Jasno je da postoji potreba za većom ponudom programa neformalnog obrazovanja, kao i jačim informiranjem mladih o tome, pogotovo u vangradskim sredinama. Stoga ćemo nastojati da osiguramo uvjete za razvoj neformalnog obrazovanja kako bi ono postalo dostupno svima koji žele učestvovati u takvim programima. Neformalno obrazovanje mladi smatraju veoma korisnim, te drže da kroz neformalno obrazovanje nauče mnogo više nego kroz formalno. Postojanje više programa neformalnog obrazovanja te njegovu dostupnost većem broju mladih smatraju jednim od prioriteta u radu s mladima. Svi koji su učestvovali u bilo kakvom obliku neformalnog obrazovanja svima bi ga preporučili. Insistirat ćemo da ovi programi budu dostupni što širem broju mladih ljudi.

SISTEMSKI UREDITI OBLAST NEFORMALNOG OBRAZOVANJA

Kreirat ćemo sistem neformalnog obrazovanja, koji će omogućiti kompanijama da dobiju kvalificirane radnike i olakšati mobilnost mladih na evropskom tržištu rada.

USAGLASITI STANDARDE I PRINCIPE U RADU S MLADIMA

Iako se radom s mladima najviše bave nevladine organizacije, osnovni problem i rizik jeste nepostojanje standarda u radu s mladima, kao i nepostojanje mehanizama osiguranja kvalitete rada, odnosno certificiranja onih koji tu aktivnost obavljaju.

USPOSTAVITI PARTNERSTVO SA NEVLADINIM SEKTOROM

Nevladin sektor u BiH ima značajnog iskustva u provođenju programa neformalnog obrazovanja. Uvažavamo tu činjenicu i želimo inicirati partnerstvo državnih, obrazovnih institucija i organizacija civilnog društva.

PROMOVIRATI ZNAČAJ NEFORMALNOG OBRAZOVANJA

Provoditi kampanje podizanja svijesti o značaju neformalnog obrazovanja te druge promotivne aktivnosti usmjerene na bolje predstavljanje neformalnog obrazovanja.

DEPOLITIZACIJA CJELOKUPNOG SISTEMA OBRAZOVANJA

Snažno se protivimo postojećoj kadrovskoj politici, u kojoj odlučujuću ulogu igra stranačka pripadnost, a ne stručnost. Na rukovodeće i nastavne pozicije, kako u formalnom tako i u neformalnom obrazovanju, dovodit ćemo samo obrazovane i stručne kadrove, i to će biti jedan od garanta uspjeha.

EFIKASNA BORBA PROTIV KORUPCIJE

Nastojat ćemo da se uz obavezno uvođenje etičkih kodeksa na javnim i privatnim obrazovnim institucijama osnaže i mehanizmi kojima bi se sankcionirao svaki vid zloupotreba, malverzacija, korupcije. Insistirat ćemo da se uvedu sistemi monitoringa rada institucija i uposlenih u njima, da se napravi sistem sankcioniranja kadrova koji ne poštuju pravila.

PROGRAM BR. 3
Učešće mladih

Šta znači „učestvovati“ i koliko je učešće mladih u društvenom životu važno?

Učešće u demokratskom životu bilo koje zajednice ne svodi se samo na glasanje ili isticanje kandidature na izborima – mada su i to važni elementi učešća – kako je to uvriježeno u našem društvu. Građanska participacija i djelovanje podrazumijevaju da građani imaju prava, sredstva, prostor i priliku – a tamo gdje je to potrebno, i podršku – da učestvuju u odlukama i utječu na njih te da se uključuju u procese i aktivnosti kako bi doprinosili izgradnji boljeg društva.

Učešće, odnosno participacija (lat. *participare* – biti učesnik, dijeliti nešto) zasnivana se imanju prava, sredstava, prostora, prilike i podrške za učešće u aktivnostima i akcijama i utjecanje na donošenje odluka kako bi se doprinijelo izgradnji boljeg društva. **Mladi bi srazmjerno svojoj brojnosti (oko 22% stanovništva BiH) trebalo da predstavljaju, ako ne najznačajniju, onda jednu od osnovnih poluga u kreiranju ukupne društvene realnosti.**

Učešće mladih u društvenom životu i procesu donošenja odluka nije samo demokratska vrijednost već i političko pravo. U mnogim međunarodnim konvencijama učešće mladih spominje se kao prioritet i osnovno načelo djelovanja prema mladima. Najvažniji dokument koji govori o ovome jeste Bijela knjiga Evropske unije iz 2001. g., koja kaže da je prioritet zemlje „osigurati da mladi budu konzultirani i više uključeni u odlučivanja koja se tiču njih samih, kao i općenito života u njihovim zajednicama“. Učešće mladih jedan je od 11 indikatora Vijeća Evrope po kojima se procjenjuje stepen razvoja državnih politika prema mladima. Konvencija *Ujedinjenih nacija o pravima djece* potvrđuje da je „učešće pravo svakog djeteta i mladog čovjeka“, a Svjetski program djelovanja za mlade iz 2000. g. traži od donosilaca odluka da u obzir uzmu učešće mladih u kreiranju, provođenju i procjeni učinka državnih politika i akcionih planova koja se na njih odnose.¹⁷ Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija¹⁸ o promociji zapošljavanja mladih podržava zemlje članice da pripremaju državne izvještaje i državne strategije zapošljavanja mladih i uključuju omladinske organizacije i mlade ljude u taj proces. *Evropska povelja o učešću mladih u životu na regionalnom i lokalnom nivou* tretira aktivno učešće mladih kao posjedovanje prava, prostora i prilike, u čemu im je neophodno pružati punu podršku, jačajući njihov utjecaj na odluke, kao i njihovo angažiranje u aktivnostima koje doprinose izgradnji boljeg društva.

Podržavajući i potičući participaciju mladih, vlasti doprinose i njihovoj društvenoj integraciji, pomažući im da se suočavaju ne samo sa izazovima i pritiscima mladosti već i sa izazovima savremenog društva, u kojem često prevladavaju

¹⁷ The World Programme of Action for Youth to the Year 2000 and Beyond (A/RES/50/81)

¹⁸ UN General Assembly Resolution A/RES/57/165 (December 2002)

anonimnost i individualizam.¹⁹ **Jasno je da mladi najbolje poznaju kako žive, svoj položaj i potrebe, te stoga mogu mnogo ponuditi donosiocima odluka. Uključivanje mladih u kreiranje politika i akcionih planova za poboljšanje njihovog položaja tim planovima daje više šanse za uspjeh, ali i veći legitimitet i povjerenje kod mladih ljudi.** Učešćem mladi stječu kompetencije i vještine i usavršavaju se, bolje razumijevaju pitanje ljudskih prava i funkcioniranje političkog sistema. Poseban utjecaj mladi bi trebali imati u oblastima koje se direktno tiču njihovih života.

Ekonomski i socijalni uvjeti u kojima se nalaze mladi utječu na njihovu spremnost i mogućnost da učestvuju u svojoj lokalnoj zajednici. Kada su mladi nezaposleni ili žive u siromaštvu, manje je vjerovatno da će imati želju, sredstva i društvenu podršku da budu aktivni građani u lokalnom i regionalnom životu. Mladi koji su nezaposleni često su među najizoliranijim članovima društva, i stoga lokalne i regionalne vlasti primarno trebaju razvijati politike i promovirati inicijative za smanjenje nezaposlenosti među mladima.

Najčešći oblici učešća mladih u savremenim evropskim društvima jesu: volonterski rad, učešće u različitim oblicima neformalnog obrazovanja, vršnjačka edukacija, aktivizam kroz nevladine organizacije / klubove, projektne aktivnosti, škole, tradicionalni načini učešća, kao što su savjeti mladih, parlamenti, odbori, članstvo u političkim strankama, sindikatima, interesnim grupama, učestvovanje u izborima (da glasaju i da budu birani)²⁰, **ali i radnim tijelima zakonodavne i izvršne vlasti pri iniciranju i kreiranju politika koje se na njih odnose.**

Zakoni u Federaciji BiH i zakoni u Republici Srpskoj koji se vežu za pitanja mladih podržavaju učešće mladih kroz formiranje tijela za mlade koja predstavljaju interese mladih i omladinskih organizacija. Zakonima o mladima, odnosno o omladinskom organiziranju u BiH, zagwarantirano je organiziranje mladih u tijela koja predstavljaju mlade, krovne organizacije mladih, **vijeća mladih (FBiH), odnosno omladinski savjeti (RS) na lokalnom i entitetskom nivou. Kroz ova tijela mladi mogu učestvovati u procesima donošenja odluka, kreiranju politika i strategija prema mladima** te u drugim procesima koji ih se tiču. Na državnom nivou ne postoji, niti je u proceduri, zakon koji bi regulirao položaj mladih, kao i njihovo učešće u tijelima mladih. Na državnom nivou postoji tek Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH pri Ministarstvu civilnih poslova BiH²¹, koja se sastoji od predstavnika iz vladinih i nevladinih institucija, a formirana je s primarnom intencijom da pripremi dokument Strategije prema mladima BiH. Komisija je osnovana 2006. g. a dokument Strategije do danas nije pripremljen.

Institucionalni mehanizmi koji omogućavaju sistemsko uključivanje mladih u društveni i politički život jesu:

Službenik za mlade u lokalnim samoupravama, osposobljena, namjenski obučena za rad s mladima, službena lica, kontakt-osobe u institucijama vlasti za sva pitanja koja se tiču mladih ljudi. Njihov angažman trebao bi obuhvatati i

¹⁹ Evropska povelja o učešću mladih na lokalnom i regionalnom nivou, http://mladi.info/files/pdf/Evropska_povelja_o_ucescu_mladih%5B1%5D.pdf

²⁰ Učešće mladih u donošenju odluka - brošura, http://www.infomladi.me/fajlovi/mladi/attach_fajlovi/lat/biblioteka/2012/10/pdf/Ucesce_mladih_u_donosenju_odluka_Brosura_za_mlade.pdf

²¹ Međutim, kako još nema zakona koji direktno regulira pitanja mladih u BiH, ovo ministarstvo nema značajnije nadležnosti u vezi s pitanjima mladih.

rad na terenu, ne samo kao podrška aktivnostima društveno angažiranim mladim ljudima, već i rad s rizičnim grupama mladih.

Prostori za mlade (omladinski centri) koje su lokalne vlasti dužne osigurati. Ovim prostorima trebaju upravljati predstavnička tijela mladih. Prostori za mlade trebaju biti višenamjenskog karaktera: poligoni za razvoj omladinskog aktivizma, centri neformalnog obrazovanja, inkubatori omladinskih inicijativa i dr.

Predstavnička tijela mladih, vijeća mladih i omladinski savjeti na lokalnim i višim nivoima vlasti, koja su krovne organizacije udruženja mladih te legalni i legitimni predstavnici mladih u dijalogu s institucijama vlasti.

Komisije za mlade pri parlamentima / vijećima / skupštinama, u kojima punopravno učestvuju članovi predstavničkih tijela mladih.

Radna tijela institucija vlasti za izradu, praćenje implementacije i provjeru učinka strategija prema mladima, u kojima učestvuju predstavnici udruženja mladih.

Međuresorna tijela, savjeti za mlade ili komiteti, koje čine predstavnici nadležnih ministarstava za mlade i krovnih omladinskih organizacija. Njihova je uloga savjetodavna i kontrolna.

Također, općine mogu na dobrovoljnoj osnovi osnovati **Savjetodavne odbore mladih** (SOM), u kojima će učestvovati mladi iz omladinskih organizacija i nevladinih organizacija koje se bave pitanjima mladih, a koji će imati ulogu dodatnog povezivanja lokalne vlasti i mladih. Npr., savjetodavni odbor mladih može donositi odluke o raspoređivanju finansijskih sredstava lokalne zajednice za projekte za mlade. Članovi SOM-a su mladi s iskustvom u omladinskom sektoru, najčešće predstavnici omladinskih udruženja, nevladinih organizacija koje se bave pitanjima mladih ili ustanova od značaja za mlade.

Finansijska podrška vijećima mladih i savjetodavnim odborima, te projektima udruženja mladih i neformalnih grupa mladih.

Podržavaju li aktuelne vladajuće stranke učešće mladih u društvenom životu?

Podrška vlasti učešću mladih u BiH u najmanju ruku može se okarakterizirati vrlo slabom, koja ne zadovoljava ni minimum stvarnih potreba ni zakonskih obaveza. **Institucionalni mehanizmi za uključivanje mladih u društveni život i proces donošenja odluka, koji su predviđeni zakonima o mladima, nisu zaživjeli** ni nakon dugog niza godina otkako su spomenuti zakoni stupili na snagu. Ti mehanizmi jesu: službenik za mlade u lokalnoj zajednici, kompetentan za

rad s mladima, centri za mlade, kao poligoni za razvoj aktivizma mladih, komisija za mlade pri općinskom vijeću / skupštini koja ima zadatak inicirati kvalitetna rješenja za mlade, posebne budžetske stavke za mlade koje garantiraju da briga o mladima nije isprazna neutemeljena priča i osiguravaju transparentnost predviđenih sredstava, strategije prema mladima kao dokumenti koji osiguravaju da briga o mladima bude strateški usmjerena i fokusirana na konkretne rezultate, vijeća mladih / omladinski savjeti kao predstavnička tijela mladih i legalan i legitiman sagovornik vlastima u oblasti mladih, savjetodavni odbori pri kabinetima čelnih ljudi lokalnih zajednica, te drugi mehanizmi koji su prepoznati zakonima ili su primjeri dobre prakse razvijenih zemalja.

Statistike²² kažu sljedeće: 69% lokalnih zajednica u BiH imaju službenika za mlade, ali tek 17% tih službenika jesu zasebne pozicije, odnosno bave se isključivo mladima, dok su ostale pozicije pridružene – službenicima se u okviru postojećeg referata dodaju „i mladi“. U 86% općinskih vijeća / skupština postoje komisije za mlade, ali više od 50% tih komisija nije funkcionalno. Tek u svakoj petoj općini postoji savjetodavno tijelo mladih pri kabinetu načelnika. Poseban budžet za mlade uopće ne postoji u 41% općina, a i tamo gdje postoji uglavnom je mizeran. Gotovo polovina općina (43%) uopće nema kriterija za dodjelu sredstava namijenjenih mladima. Svaka treća općina ne raspisuje javne pozive za raspodjelu tih sredstava, što čitav proces čini nedovoljno transparentnim i konkurentnim. **Najvažniji dokument za razvoj mladih, strategije prema mladima**, koje bi se morale temeljiti na anketama i istraživanjima o problemima i potrebama mladih i sadržavati konkretna rješenja za te probleme, s definiranim svim potrebnim koracima za implementaciju rješenja, postoje u 59% općina. Međutim, ti strateški dokumenti najčešće ostaju neprovedeni, što zbog nemara nadležne vlasti što zbog, vrlo često, neprovedivosti tih dokumenata koja se nerijetko prepisuju, a ne zasnivaju na stvarnim potrebama mladih određene lokalne zajednice. Tamo gdje su donesene strategije i provedene, najčešće se nije uradila procjena učinka provedenih mjera, kako bi se naredni koraci mogli revidirati i poboljšati. Vijeća mladih (FBiH) ili omladinski savjeti (RS), **predstavnička tijela mladih, ne postoje u više od 50% lokalnih zajednica**, iako postoje dobri preduvjeti za njihovo osnivanje, s obzirom na to da u 91% lokalnih zajednica postoji aktivno makar jedno udruženje mladih. Međutim, izostaje poticaj i podrška lokalnih vlasti za institucionalno organiziranje mladih. Manje od 20% postojećih predstavničkih tijela mladih ima punu i konkretnu podršku od lokalne zajednice: osiguran prostor za rad, osigurana osnovna sredstva za rad, osiguranu budžetsku stavku za osnovno funkcioniranje, punopravna uključenost u komisije općinskih vijeća, učešće u radnim tijelima za izradu strateških dokumenata za mlade i dr. Ne postoji nezavisno tijelo koje bi vršilo nadzor i procjenu rada samih vijeća mladih, ali ni otvorenost predstavnika vlasti ka saradnji s vijećima mladih. Ne postoji kontrola utjecaja političkih partija na vijeća mladih, što je suprotno Zakonu o mladima FBiH. Institucionalni dijalog mladih i vlasti, koji je planiran da bude ostvaren kroz formiranje vijeća mladih, još uvijek nije postignut u zadovoljavajućoj mjeri, jer mladi još uvijek nisu prepoznati kao ravnopravni partneri od predstavnika vlasti.

Funkcionalni prostori za mlade, poznatiji kao omladinski centri, koji bi trebali imati višestruku namjenu (neformalna edukacija, biznis inkubatori, informiranje, organiziranje i dr.) prava su rijetkost u BiH.

²² Institut za razvoj mladih KULT, *Elementi politike prema mladima u BiH*, 2013.

Gdje nas je dovela takva politika? Koje su razmjere problema?

Kada izostanu institucionalni mehanizmi brige o mladima, mladi ostaju nezbrinuti, prepušteni sami sebi, bez podrške, prepušteni ulici, kladionici, kafani, raznim vrstama manipulacija i opasnosti. Ukratko, mladi ljudi bivaju izloženi riziku, individualno, što dugoročno za cijelo društvo čini štetu koju je teško sanirati. Nezaposleni²³, a uz to i društveno neangažirani mladi postaju trajna pasivna kategorija stanovništva koja postaje teret zajednici u najširem smislu riječi: i ekonomski, i socijalni, i sigurnosni.

Društveno isključeni i politički dovoljno neopismenjeni mladi ljudi svoje nezadovoljstvo teško mogu artikulirati u duhu uobičajenih demokratskih procedura, već svoj bijes, neminovno je, iskazat će na ulici. Ilustrativan primjer tog pojavi jesu protesti koji se od početka februara 2014. g. održavaju širom BiH, a koje su u pojedinim gradovima obilježile i pojave nasilja prema objektima institucija vlasti. Jednostavno, u mlade, u njihov razvoj i zbrinjavanje, ali i njihovu građansku edukaciju na vrijeme se nije ulagalo i dešavanja kojima smo bili svjedoci jesu posljedica dugogodišnjeg nemara vlasti prema mladima.

Šta kažu službeni podaci o položaju mladih u kontekstu njihovog društvenog učešća?

Svaka druga mlada osoba u FBiH je nezainteresirana za politiku.

Od postotka mladih koje politika zanima najviše je onih koje zanima politika u BiH, a politika na nivou EU zanimljiva je za 30% mladih.²⁴ Mladi iz grupe mladih učesnika, iako su svjesni značaja učešća mladih u politici, sami nisu politički angažirani niti imaju povjerenja u cjelokupan politički sistem zemlje. Smatraju da su sve stranke korumpirane i ne pronalaze političku opciju koja bi im odgovarala. Iskazuju interes za učešćem u politici, ali „ako bi se pojavila stranka u kojoj se pronalaze“. Ova grupa mladih ne posmatra kritički političke platforme i planove pojedinih političkih stranaka, nego ima kolektivno negativno mišljenje o politici i političarima općenito. Stariji učesnici nešto pažljivije prate rad političara, ali većinom nisu politički angažirani. Kao razlog također navode potpuno nepovjerenje u političare i nepostojanje političke opcije s čijim idejama bi se složili. Na izborima su glasali, ali često zato „da im neko ne uzme glas ili da ponište listić“. Mladi koji su se pokušali politički angažirati navode kako im je to bilo razočaravajuće iskustvo, „da im donosi više zla nego dobrog“. **Aktivni mladi više su zainteresirani za politiku.** Jedna od održanih fokusnih grupa bila je sačinjena isključivo od mladih koji su aktivni u različitim organizacijama civilnog društva. Ova grupa mladih pokazuje značajno više informiranosti o politici i zainteresiranosti za politiku, politički su više angažirani i prate programe stranaka.

²³ Prema posljednjim istraživanjima međunarodnih i domaćih organizacija, stopa nezaposlenosti među mladima u BiH premašila je 60%.

²⁴ Institut za razvoj mladih KULT, *Na putu ka politici prema mladima FBiH*, 2013.

Učešće u izborima

Analizom izlaznosti na protekle lokalne izbore u BiH održane 7. oktobra 2012. zaključeno je da su mladi izašli u procentu od 54.6%, preciznije: 334.215 mladih ostvarilo je pravo glasa, od ukupnog broja mladih glasača na izborima (612.527). S 21% biračkog tijela mladi bi mogli donijeti značajne promjene u rezultatima izbornih procesa. Međutim, mladi još uvijek ne glasaju punim kapacitetom, uglavnom zbog uvjerenja da svojim glasom ne mogu ništa promijeniti ili zbog toga što ne znaju kojoj političkoj opciji da daju povjerenje. No, zainteresiranost mladih za izlazak na izbore raste, 70% mladih odgovara kako bi izašli na izbore ukoliko bi se oni održali sljedeće sedmice.

Utjecaj na donošenje odluka

Mladi ne vjeruju kako mogu značajno utjecati na donošenje političkih odluka o pitanjima koja se za njih vežu. Od načina na koje mladi pojedinac može utjecati na donošenje odluka najmanje efikasnim smatraju lično kontaktiranje političara, to jest onih koji odlučuju, zatim učestvovanje u javnim demonstracijama, te rad u političkoj stranci i potpisivanje peticija, dok su rad u nevladinim organizacijama i glasanje na izborima nešto pozitivnije ocijenjeni. Rezultat toga što mladi ne vjeruju da svojim učešćem mogu donijeti promjene ogleda se i u niskom postotku mladih koji su u posljednjih 12 mjeseci ispoljili neki od oblika aktivnog učešća – nepovjerenje u politiku i činjenica da ih aktuelna politika ozbiljno ne shvata čini direktnu pasivizaciju mladih ljudi. Postavlja se opravdano pitanje: **je li ignoriranje mladih ljudi smišljeni i projicirani politički mehanizam za pasivizaciju mladih**, jer pasivni mladi ne predstavljaju politički korektiv i podložni su lakoj političkoj manipulaciji?

Mladi se osjećaju politički ignoriranim

Mladi imaju potrebu da ih se pita za mišljenje, barem kada se odlučuje o stvarima koje ih se direktno dotiču ili o pitanjima u lokalnoj zajednici, ali u istraživanjima navode kako ih „niko ne pita“²⁵. Nisu dovoljno informirani o načinima i mogućnostima učešća u donošenju odluka. Ne prisustvuju javnim raspravama, tribinama, otvorenim sjednicama općinskog / gradskog vijeća, niti im je takav vid građanskog učešća blizak, jer im je nedovoljno poznat.

Mladi najviše slobodnog vremena provode kući

Najviše slobodnog vremena mladi provode pomažući roditeljima u kućanskim poslovima, odlazeći u kupovinu i pomažući roditeljima. Na odlaske u kino ili pozorište mladi troše najmanje slobodnog vremena, 75% ih nije išlo u kino u posljednjih mjesec dana. **12% mladih iz gradskih sredina i 9% mladih iz vangradskih sredina u proteklih mjesec dana je najmanje tri do pet puta sedmično ili svaki dan posjećivalo kladionice / kockarnice.** Uz boravak u kući, aktivnosti na koje mladi dnevno potroše najviše slobodnog vremena su boravak u kafiću, gledanje televizije i šetanje.

Raspodjela sredstava netransparentna je i bez strateškog usmjerenja

Postojeća raspodjela sredstava ostvaruje se kroz netransparentan proces i postoji upitnost kriterija prilikom ocjenjivanja projekata za mlade i dodjele finansijskih sredstava na svim nivoima. Proces konkurisanja i odlučivanja o finansiranju

²⁵ Institut za razvoj mladih KULT i Federalno ministarstvo kulture i sporta, *Na putu ka politici prema mladima*, 2013.

određenih projekata često nije transparentan, te ne postoje jasni kriteriji dodjele sredstava koji bi pratili adekvatan sistem bodovanja. Neprecizni rokovi kod dodjele javnih sredstava negativno utječu na planiranje i razvoj projekata mladih. Često se javni pozivi otvaraju sredinom ili krajem godine ili za projekte čija je implementacija predviđena u tekućoj godini. Nedostaju analize uspješnosti potrošnje sredstava i učinaka, tzv. analiza cost-benefit, kao i izvještavanje, ne samo finansijsko već i narativno.

Ne postoji kontrola niti standardi u radu s mladima

Problem i rizik jeste i nepostojanje standarda u radu s mladima, kao i nepostojanje mehanizama osiguranja kvalitete rada, odnosno certificiranja onih koji tu aktivnost obavljaju. Nije kreirana jedinstvena baza podataka o institucijama i organizacijama koje se bave problematikom mladih u FBiH, što otvara mogućnost za različite vrste zloupotrebe i manipulacije. Postojeći službenici za mlade često nisu prošli adekvatnu obuku za rad s mladima.

Šta M1 Prava za mlade želi napraviti?

ŽELIMO AKTIVNE, A NE PASIVNE MLADE.

Želimo se sistemski boriti protiv društvene isključenosti mladih ljudi, te pošasti današnjeg bh. društva, koje ima nesagledive posljedice kako za mlade tako i za društvo u cjelini.

ŽELIMO VIDJETI MLADE U SISTEMIMA ODLUČIVANJA.

Želimo osigurati mladima da budu kreatori politike koja uređuje njihove živote, a ne njeni pasivni posmatrači, jer mladi najbolje znaju probleme s kojima se susreću i potrebe koje imaju.

NE ŽELIMO MLADE PREPUŠTENE ULICI, KAFANI I KLADIONICI.

Želimo zaposlene i angažirane mlade, jer njihov radni angažman preduvjet je za njihovu društvenu aktivnost. Želimo mlade u bibliotekama, pozorištima, omladinskim centrima, na mjestima koja omogućavaju njihov zdrav razvoj, a ne u mjestima u kojima su izloženi višestranom riziku.

ŽELIMO FOKUS S DOMOVA NARODA PREBACITI NA DOMOVE MLADIH.

Želimo mladima predočiti politiku u najboljem svjetlu, onakvom kakva bi trebala da bude, politiku koja na terenu rješava njihove konkretne probleme, a ne politiku nedodirljivih institucija koje, krijući se iza „viših ciljeva“, rade za sebe, a ne za narod, posebno ne za mlade ljude.

ŽELIMO MLADIMA UČINITI POLITIKU LJEPŠOM – DA NE BJEŽE OD NJE VEĆ DA SE U NJU UKLJUČUJU.

Želimo promovirati značaj politike za svakog pojedinca, mladu osobu, kao uvjet za poboljšanje njegovog životnog

standarda, kao mehanizam za upravljanje životnim standardom.

ŽELIMO POKAZATI DA POLITIČKI AKTIVIZAM NE ZNAČI PRIMARNO SLIJEPU STRANAČKU POSLUŠNOST.

Želimo mlade ljude, bez obzira na političko opredjeljenje ili političko neopredjeljenje, uključiti u društveni i politički život, time im dokazujući da se politikom može baviti i izvan stranačkih okova koje često, zbog vlastitog uskostranačkog interesa, zaustavljaju dobre ideje i rješenja.

ŽELIMO PRAVOVREMENU PRIPREMU NOVIH GENERACIJA ZA PREUZIMANJE POLITIČKIH FUNKCIJA.

Želimo uključiti mlade u procese donošenja odluka, da ih se konsultira za sva pitanja koja se na njih odnose, na svim nivoima vlasti u BiH, kako bi se pravovremeno pripremili za neophodni proces cjeloživotnog učešća u društveno-političkom životu, kako bi ne samo naučili neophodne procedure donošenja odluka već i stekli potrebno samopouzdanje i naviku da se bore za svoja prava.

I drugi kažu da to žele, ali očito ne znaju kako to napraviti! Zna li M1?

Smatramo da ključ problema nije samo u neznanju političkih prethodnika, već prvenstveno u nedostatku političke volje za rješavanje problema društvene isključenosti mladih u BiH. M1, pored toga što ima političku volju za sistemsko rješavanje ovog problema, sumirao je nekoliko rješenja koja bi bila konkretan odgovor na ključne probleme društvene isključenosti i nedovoljne političke pismenosti mladih u BiH. M1 će preduzeti sljedeće mjere:

1. **Primjena Zakona o mladima** FBiH i Zakona o omladinskom organiziranju u RS-u, koji uređuju učešće mladih i podršku mladima u aktivnostima od javnog značaja, kako bi utjecaj mladih na odlučivanje i javne politike postao sastavni dio politika prema mladima. Također, donijet ćemo Zakon o mladima Brčko Distrikta, koji već godinama stoji pripremljen, ali ga nadležne vlasti ne usvajaju. Osigurat ćemo da svi nivoi vlasti pravilno i kvalitetno provode zakone o mladima, promoviranjem kako važnosti implementacije zakonskih rješenja tako i posljedice neimplementacije, sadržane u kaznenim odredbama zakona. Posebnu pažnju posvetit ćemo implementaciji

zakonskih odredbi koje se odnose na imenovanja i obuke službenika za mlade u lokalnim zajednicama, uspostavu posebnih budžetskih stavki za mlade, otvaranju centara za mlade, izradi i provedbi strategija prema mladima / omladinskih politika utemeljenim na istraživanjima i uz puno učešće predstavnika mladih, učešću mladih u radnim tijelima izvršne i zakonodavne vlasti i dr.

2. Pružit ćemo hitnu i konkretnu podršku, informativnu, savjetodavnu i finansijsku, za što brže **formiranje vijeća mladih FBiH, podržati cjelokupnu strukturu vijeća mladih u FBiH i omladinskih savjeta u RS-u**, kako bi mladi dobili svog legitimnog nevladinog predstavnika a vlast legitimnog partnera u pregovaranju o mjerama za poboljšanje položaja mladih. Uz usku saradnju s Komisijom za koordinaciju pitanja mladih u BiH podržat ćemo formiranje krovnog predstavničkog tijela mladih BiH, s ciljem što bolje predstavljanja mladih na međunarodnom nivou.
3. **Podržat ćemo neophodnu trajnu predstavničku strukturu mladih**, vijeća mladih i omladinske savjete, koji pružaju mogućnosti mladima da podnose prijedloge lokalnim i regionalnim vlastima, omogućavaju vlastima da se dogovaraju s mladima o pojedinačnim pitanjima, osiguravaju forume na kojima se razvijaju, nadziru i ocjenjuju projekti u koje su uključeni mladi, omogućavaju učešće mladih u savjetodavnim tijelima lokalnih i regionalnih vlasti i dr. Da bi efikasno funkcionirale, institucionalne strukture učešća mladih zahtijevaju sredstva i podršku. U tom cilju, podržat ćemo lokalne i regionalne vlasti da takvim strukturama osiguraju prostor, finansijska sredstva i materijalnu podršku potrebnu za njihov nesmetan i efikasan rad. Osiguravanje budžetske podrške sredstava ne sprječava omladinske strukture da traže dodatnu finansijsku i materijalnu podršku iz drugih izvora.
4. Osigurat ćemo javne prostore za mlade (centre za mlade) na nivou lokalnih samouprava i regionalnih centara: **više od 150 novih centara za mlade u BiH**. Pružit ćemo podršku lokalnim samoupravama da omoguće stvaranje odgovarajućih prostora za mlade. U uskoj saradnji s lokalnim samoupravama, osigurat ćemo održivost ovih centara, učešće mladih u rukovođenju tim centrima, kao i neophodnu obuku osoblja.
5. Uspostavit ćemo **precizne kriterije**, uz osiguravanje pune transparentnosti od nosilaca vlasti te konkurentnosti svih omladinskih organizacija pri **odabiru i finansiranju projekata**, koji će se finansirati na temelju usaglašenosti s određenom politikom prema mladima i istraživanju, te učešća mladih u odlučivanju i kreiranju prioriteta. Osigurat ćemo veća finansijska sredstva za rad i projekte udruženja mladih, s transparentnim javnim pozivima uz učešće mladih u odlučivanju o raspodjeli tih sredstava. **Kriteriji** će sadržavati sljedeće: da se raspisuju javni pozivi za sve grantove predviđene za mlade, kako bi se postigla transparentnost procesa i konkurentnost svih aplikanata; da prednost prilikom dodjele sredstava namijenjenih mladima imaju **omladinske organizacije**, odnosno udruženja mladih, registrirana i evidentirana u skladu sa zakonskom regulativom o udruživanju mladih, s ciljem jačanja omladinskog sektora kao nosioca aktivnosti, te bolje kontrole utroška, ali da se predvide određeni grantovi i za **neformalne grupe mladih**; da su dostavljeni projekti isključivo usmjereni na mlade **od 15 do 30 godina starosti**, uvjetno do 35 godina, u skladu sa zakonima o mladima; da se prilikom utvrđivanja kriterija za dodjelu sredstava u obzir uzmu **strateški ciljevi** institucije u oblastima mladih koje su predviđene zakonima; da prilikom određivanja

- prioriteta finansiranja, u skladu s prethodnom preporukom, budu **konsultirana predstavnička tijela mladih** (vijeća / savjeti); da u komisijama za odabir projekata učestvuju legitimni predstavnici mladih, koje delegiraju predstavnička tijela mladih, s ciljem direktnog učešća predstavnika predmetne kategorije u procesu odlučivanja, te **stručna lica** iz oblasti koja se finansira; da se u eliminatorne kriterije za odabir projekata za finansiranje uvrsti obavezno dostavljanje **izvještaja o provedenim aktivnostima**, ukoliko je aplikant prethodno bio korisnik sredstava ministarstava; da se u eliminatorne kriterije uvrsti obavezno dostavljanje dokaza o **vođenju poslovnih knjiga** u skladu sa zakonom; da projektna aplikacija sadrži **precizne planove aktivnosti**, s jasnim projektnim ciljevima, te da su očekivani rezultati mjerljivi i ostvarivi, kako bi se omogućilo **praćenje i provjera učinkovitosti projekta** od nadležnih tijela; da se prilikom odabira projekata kao prednost uzimaju u obzir **marginalizirane grupe** iz reda mladih ili da se precizira procent sredstava koja će biti usmjerena toj kategoriji; da se u slučaju odbijanja projekta aplikantu dostavi **obrazloženje za odbijanje**; da se potpisuju **ugovori s korisnicima** granta, kao sigurnosni korak za preduzimanje mjera u slučaju nepoštivanja preuzetih obaveza odobrenim sredstvima za provođenje projekta; da tijela / komisije nadležne za nadzor utroška sredstava uzimaju **uvid u implementaciju projekta** i na terenu, a ne isključivo na temelju dostavljene dokumentacije korisnika grantova.
6. Obogatit ćemo nastavne planove i programe u školama i fakultetima, kao i metodologiju u osnovnim i srednjim školama tzv. **„građanskim obrazovanjem“**, koje će razvijati vještine mladih i njihov preduzetnički duh, kritičko razmišljanje, vještine prezentacije i govorništva, javno zagovaranje i dr. – sve što je uvjet za aktivno učešće mladih u društvu i pripremu za učešće u političkom životu. S obzirom na nedostatak ljudskih resursa, u pripremi tih izmjena nastavnih planova i programa uključit ćemo i organizacije koje rade s mladima i imaju iskustva u toj oblasti, te osigurati potrebnu obuku nastavnika i pedagoga. Omogućit ćemo razvoj **vršnjačke edukacije** kao modela za uključivanje mladih, osiguravajući sve potrebne mehanizme i resurse za rad vršnjačkih edukatora i trenera u školama i lokalnim zajednicama.
  7. **Popularizirat ćemo aktivizam mladih** i njihovo učestvovanje u društvu, posebno kroz njima dostupne: društvene mreže, javne elektronske medije, radijske i TV-emisije, ulagati u omladinske magazine i njihovu online distribuciju radi lakše dostupnosti, zatim u određena takmičenja u pojedinim oblastima aktivizma (npr., konkurs za najbolji projekt mladih, projekt vijeća učenika u određenoj oblasti i sl.)
  8. **Programski ćemo stimulirati i promovirati angažman mladih** u nevladinim udruženjima, ali i u privrednim subjektima (ne samo u formi poslovnog angažmana) i političkim organizacijama. Dodatno, uspostaviti ćemo kriterij da bavljenje društvenim aktivizmom i omladinskim organiziranjem ima prednost, priznatu i evidentiranu, pri zapošljavanju u javnu službu.
  9. **Uspostavit ćemo standarde u oblasti rada s mladima**, osigurati željeni kvalitet u toj oblasti. Insistirat ćemo da se, neophodnom preraspodjelom i edukacijom, a ne novim zapošljavanjima (izuzev ako nije neophodno), osigura postojanje educiranog službenika za mlade u svim institucijama i na svim nivoima vlasti. Programski ćemo

stimulirati uspostavljanje programa izučavanja teme rada s mladima na određenim fakultetima društvenog smjera.

10. Kao platformu za donošenje bilo koje politike koja se odnosi na mlade ljude, **pitat ćemo mlade** – provest ćemo istraživanja o njihovim problemima i potrebama. Osigurati zakonsko pravo predstavnicima mladih da punopravno učestvuju u radnim tijelima parlamenata / skupština, tj. komisijama za mlade na svim nivoima vlasti, te direktno u radnim grupama za pripremu tih politika, ali i kao implementatore dijela planiranih mjera.

PROGRAM BR. 4

Zdravstvena zaštita mladih

Zdravstvena zaštita mladih

Zdravlje je stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ne samo odsustvo bolesti ili iznemoglosti. Prema tome, zdravlje zahtijeva multidisciplinarni tretman, ne samo oblasti zdravstva već i obrazovanja, ekonomije, transporta i dr. Prema procjeni Svjetske zdravstvene organizacije, **zdravlje zavisi samo 10% od aktivnosti zdravstva**, a 90% od drugih uvjeta života: stanovanja, pristupa pitkoj vodi, obrazovanja itd.

Populaciju mladih treba posmatrati kao vrlo osjetljiv segment društva, jer je to period tranzicije iz djetinjstva ka odrasloj dobi, u kojem se snažno mijenjaju obrasci ponašanja. Današnji mladi u BiH pogođeni su ratnim i postratnim periodom u BiH, tako da su podložniji određenim rizicima koji se negativno odražavaju na zdravlje. Najnovija istraživanja (UNICEF, SZO, UNFPA) ukazuju na to da su **vodeći rizici** po zdravlje mladih sve veća zloupotreba duhana, alkohola, opojnih droga, visok nivo povreda (saobraćajni traumatizam, zanemarivanja i zlostavljanja). Također, zdravstveno stanje mladih karakterizira i loše mentalno zdravlje sa sve višom stopom poremećaja ponašanja, bolesti ovisnosti, depresije i samoubistava, kao i niska stopa kontraceptivne zaštite sa sve većim porastom seksualno prenosivih infekcija.

Zdravstvena kultura stanovništva u BiH uopće je na niskom nivou, pa i kod mladih nije razvijena navika čuvanja i redovne kontrole zdravlja, uz primjenu zdravog načina ponašanja i preuzimanja odgovornosti za sopstveno zdravlje. Oni se obično ljekaru obraćaju kada već postoje tegobe koje mogu ukazati na neki od poremećaja. Problem diskriminacije, tabua i predrasuda i dalje je vrlo izražen, pa, ukoliko se mlad čovjek brine za svoje zdravlje, najčešće se njegova briga povezuje s tim da je već bolestan, inficiran i sl.

Naročitih problema u zadovoljavanju svojih specifičnih potreba imaju **mladi s invaliditetom te posebno osjetljive, marginalizirane i socijalno ugrožene grupe mladih**. U ovu drugu grupaciju svrstavaju se: mladi bez roditeljskog staranja, beskućnici, smješteni u odgojne ustanove, siromašni, oni koji nisu obuhvaćeni školskim sistemom, pripadnici nacionalnih manjina, vjerskih zajednica, mladi s potrebom za posebnom podrškom, izbjegla i raseljena lica i sl.

Aktuelni zdravstveni problemi među populacijom mladih, koji zahtijevaju organiziranu i kontinuiranu akciju u cilju rješavanja, jesu:

Razvojno-psihološki problemi

Kliničko iskustvo i rezultati provedenih istraživanja ukazuju na značajno psihološko trpljenje populacije mladih. Oko 1/3 populacije srednjoškolaca i studenata pripada grupi graničnih i rizičnih, tj. manifestira znake psihološkog trpljenja i mentalnih problema i poremećaja te iskazuju potrebu za organiziranom psihološko-psihijatrijskom podrškom, odnosno pomoći. Ugroženije su djevojke i adolescenti u urbanim sredinama. Iz godine u godinu sve je veći broj mladih koji imaju psihološke probleme ili manifestiraju određenu, za ovaj uzrast specifičnu, psihopatologiju: različite teškoće

adolescentnog procesa skoncentrirane oko formiranja stabilnog i definitivnog identiteta, depresivna stanja (uključujući samoubilaštvo) i poremećaje ponašanja (uključujući zloupotrebu psihoaktivnih supstanci, nasilno i delinkventno ponašanje i poremećaje ishrane).

Problemi reproduktivnog zdravlja

Mladi ljudi predstavljaju kategoriju stanovništva s posebnim faktorima rizika za nastanak oštećenja reproduktivnog zdravlja. Prema rezultatima brojnih studija, učestalost seksualne aktivnosti među mladima u BiH je u porastu. Prema procjenama, tokom svake kalendarske godine dogodi se oko 50 trudnoća na 1000 djevojaka uzrasta 15 do 19 godina. Veličinu ovog zdravstvenog i psihosocijalnog problema u BiH ilustrira podatak da se u istoj dobnoj grupi godišnje dogodi sedam trudnoća u Holandiji, a 28 u Velikoj Britaniji, zemlji koja ima najlošije pokazatelje zdravstvenog stanja populacije adolescenata u Zapadnoj Evropi.

Na osnovu rezultata manjih istraživanja dubinskog tipa procjenjuje se da je broj evidentiranih namjernih pobačaja znatno manji od stvarnog, uprkos postojanju obaveze prijavljivanja ovih intervencija i vođenju zdravstvene statistike. Procjenjuje se da svake godine iskustvo s ovom vrstom medicinskog postupka ima šest do sedam hiljada djevojaka adolescentnog uzrasta, a poznato je da namjerni prekid trudnoće kod mladih predstavlja značajan prediktor za nastanak spontanih pobačaja i prijevremenih porođaja, odnosno za razvoj neplodnosti u kasnijem životnom dobu.

Bolesti ovisnosti

Bolesti ovisnosti imaju hroničan tok i dovode do teških poremećaja psihičkog i tjelesnog zdravlja mladih, odnosno ugrožavaju ili zaustavljaju njihov normalan psiho-fizički razvoj. Izrazito je ugrožena i njihova socijalna pozicija i pozicija njihovih porodica, a samim tim i sigurnost društva.

Podaci vezani za zloupotrebu droga, odnosno psihoaktivnih supstanci (PAS) i bolesti zavisnosti u BiH su nepotpuni, mada dosadašnja istraživanja i ankete, iako nisu metodološki ujednačena, ukazuju na porast procenta korisnika psihoaktivnih supstanci među mladima te sve veću učestalost korištenja više psihoaktivnih supstanci zajedno, a sve je niža dobna granica kad je u pitanju prvi kontakt s psihoaktivnim supstancama.

Zlostavljanje i zanemarivanje

Zlostavljanje i zanemarivanje, koje je postalo socijalno vidljivije, predstavlja veliki društveni problem koji pogađa kako mlade u porodicama tako i mlade u ustanovama za djecu lišenu roditeljskog staranja i mlade u ranjivim grupama. U javnosti nije dovoljno razvijena svijest o pitanju nasilja u porodici, jer su u BiH još uvijek duboko usađene predstave o privatnosti porodičnog života.

Povrede

Povrede mladih najčešće se dešavaju u saobraćaju, a posljedice su nepoštovanja saobraćajnih propisa. Također se povrede dešavaju i u školi, kući, na sportskim terenima, na mjestima okupljanja mladih, gdje često izostaje adekvatno pružena prva pomoć. Sve su češće povrede usljed fizičkog zlostavljanja mladih, kako u porodici tako i u školi i na ulici.

Fizička neaktivnost

Fizička neaktivnost mladih može utjecati na nepravilan razvoj tijela te nastajanje određenih deformiteta i bolesti. Mladi u BiH suočeni su s neodgovarajućim otežanim uvjetima za bavljenje sportom ili nekim drugim vidom fizičke aktivnosti, i to u smislu da ne postoje adekvatni tereni i igrališta, a i postojeći često nisu sigurni. Također, bavljenje određenim sportom, posebno ukoliko je riječ o profesionalnom bavljenju sportom, često podrazumijeva velika novčana ulaganja.

Nepravilna ishrana

Nepravilna ishrana predstavlja neuravnoteženo ili nedovoljno uzimanje hrane, a njene direktne posljedice su poremećaj rasta i razvoja te pojava bolesti. Iako je izbor hrane individualan i zavisi od fizioloških potreba organizma, utjecaj sredine i želja za privlačnim izgledom često dovode do nepravilne ishrane i posljedica koje se usljed toga javljaju.

Neposjedovanje kulture ishrane, što podrazumijeva nepoznavanje ove oblasti i pogrešne navike („brza hrana“, instant napici i sl.), često se negativno odražava na zdravstveno stanje mladih.

Među najvažnijim faktorima iz okruženja koji utječu na razvoj i zdravlje mladih jesu:

- poremećaj ili pad sistema vrijednosti koji otežava strukturiranje identiteta mladih;
- problemi u školstvu;
- porast šovinističkih ispada;
- problem zapošljavanja mladih;
- siromaštvo;
- nedovoljna upućenost roditelja u stvarne potrebe njihove djece;
- otuđivanje članova porodice, nedostatak komunikacije, raspad porodice;
- ljekari nemaju dovoljno vremena za preventivni rad.

Kako se može opisati trenutna zdravstvena situacija u BiH kada su mladi u pitanju?

Siromaštvo i loša socio-ekonomska situacija nepovoljno djeluju na zdravlje mladih. Čak **10% mladih u BiH ne posjeduje zdravstveno osiguranje**. Komplikirano uređenje zdravstvenog osiguranja, koje se može ostvariti samo u okviru određenog kantona u FBiH, odnosno jednog od entiteta u kojem je osoba prijavljena, utječe na smanjenje mobilnosti mladih unutar BiH. Također, usljed **nedostatka povjerenja u zdravstvene radnike** na lokalnom nivou, mladi nastavljanju s rizičnim ponašanjem. Zdravstvene ustanove često nemaju adekvatan prostor, što produbljuje ovaj problem, te mladi gube povjerenje u javni zdravstveni sistem, a često nemaju sredstva liječiti se u privatnom sektoru.

Statistike o mladima u kontekstu njihovog zdravstvenog stanja zabrinjavajuće su.

Kada je riječ o zdravstvenoj zaštiti, tek je **40% onih koji su obavili sistematski pregled u posljednjih 12 mjeseci**, a polovina od tog broja nije ga obavila kao redovnu kontrolu, već zbog određene proceduralne potrebe. Tek **11% mladih u FBiH zna da u njihovoj lokalnoj zajednici postoje zdravstvene usluge** koje su posebno organizirane i specifično **namijenjene samo za mlade**, a svega 9% mladih je te usluge i koristilo, i to 6% njih samo jednom ili dva puta.

Zdravstvenim uslugama koje pružaju domovi zdravlja u njihovim lokalnim zajednicama (općinama) 40% mladih u gradskim sredinama je nezadovoljno, dok je u vangradskim sredinama nezadovoljstvo nešto manje (33%). Kao razloge nezadovoljstva mladi najčešće navode **nedostatak povjerenja u ljekare, jer** misle da je u zdravstvu najveći nivo **korupcije prilikom zapošljavanja**, tako da tu radi najveći broj **nekvalificiranih ljudi**. Također smatraju da ni **ljekari nisu imali dovoljno prakse u procesu obrazovanja**, te nemaju povjerenja u njihovo iskustvo. Dakle, mladi **nemaju povjerenje u ljekare**, jer medicinski kadar smatraju proizvodom nepotizma, a ne struke.

Općenito su **nezadovoljni i zdravstvenim osobljem** te sve češćim **nedostacima medicinskih materijala** (nema reagensa, nema vakcina protiv tetanusa, nema dovoljno aparata za različite medicinske snimke i pretrage). Navode kako je **odnos zdravstvenog osoblja često nepristojan prema pacijentima**, kako vrijeđaju pacijente, čine diskriminaciju, primaju mito i sl.

Kao veliki problem, koji se institucionalno mora rješavati, vide i **sukob interesa kroz privatne ordinacije ljekara uposlenih u javnom zdravstvenom sektoru**.

Potrebu za **psihološkim savjetovalištim** navode kao najčešću, ali **uz dovoljnu diskreciju**, a poželjno je da su savjetovališta van zdravstvenih ustanova. 13% mladih u FBiH je kroz radno iskustvo svjedočilo nekom obliku **zlostavljanja na poslu** koje je ostavilo posljedice na duševno i tjelesno zdravlje njih samih ili njihovih kolega ili kolegica.

7% mladih u FBiH nema ili ne zna ima li zdravstveno osiguranje, što je rezultat približan podatku istraživanja iz 2008. godine, u kojem je pronađeno da 10% mladih nema zdravstveno osiguranje.

Smatraju da su mladima jednako važne i **potrebne savjetodavne usluge iz domena seksualnog i reproduktivnog zdravlja**, koje uglavnom pronalaze u nevladinom sektoru, ali s više poteškoća u vangradskim sredinama.

Briga mladih žena u FBiH o reproduktivnom zdravlju na zabrinjavajućem je nivou. Samo 48% mladih žena od malog broja ispitanica koje su bile spremne davati odgovore na pitanja o reproduktivnom zdravlju obavilo je ginekološki pregled u posljednjih 12 mjeseci. Intimni odnosi i seksualno zdravlje tabu su tema među mladima FBiH, što uveliko povećava rizik od spolno prenosivih bolesti i slučajeva neplanirane trudnoće. **Svaki osmi mladi bračni par ima poteškoće sa začećem.** Pravo na besplatnu umjetnu oplodnju u okviru javnog zdravstvenog sistema ne mogu ostvariti.

Mladi u FBiH ne posvećuju dovoljno vremena rekreativnim aktivnostima s ciljem očuvanja zdravlja i tjelesne kondicije. Oko **23% mladih se nikako ne bavi rekreativnim aktivnostima.** Dodamo li tome mlade koji se rekreativnim aktivnostima bave jednom sedmično i rjeđe od toga, dolazimo do približno 48% mladih koji ne posvećuju dovoljno brige ovim za zdravlje važnim aktivnostima.

U BiH zabrinjavajuće je **veliki broj mladih pušača** u dobi između 15 i 24 godine. 30% mladih svakodnevni su pušači, 16% je onih koji puše više od 10 cigareta dnevno, od toga 3% puši više od 20 cigareta dnevno, a 4% više od 30 cigareta. Pored pušenja, veliki problem predstavljaju konzumiranje alkohola i opojnih droga među populacijom mladih.

Šta M1 Prava za mlade želi napraviti?

ŽELIMO ZDRAVE, A NE BOLESNE GENERACIJE!

Želimo promovirati zdrav stil življenja, očuvanje i unapređenje zdravlja mladih, postići jednakosti mladih u zdravlju bez obzira na statusne razlike. Želimo preusmjeriti zdravstvenu zaštitu od kliničkog pristupa u preventivni pristup: prema promociji zdravlja, intersektorskoj saradnji, uključivanju zajednice, aktivnom učešću mladih i razvoju individualne odgovornosti za zdravlje.

U okviru toga, potrebno je razviti sigurno i podržavajuće okruženje za razvoj i zdravlje mladih. Kao prva mjera nameće

se kreiranje i usvajanje politike za razvoj i zdravlje mladih, kao i revidiranje postojećih i donošenje novih zakona i podzakonskih akata koji će biti u skladu s potrebama mladih u BiH. Potrebno je uspostaviti i sistem za organizirano praćenje i nadzor zdravstvenog stanja mladih, što omogućava zasnivanje odluka u oblasti razvoja i zdravlja mladih na pouzdanim informacijama. Želimo razvoj funkcionalnih partnerstava za razvoj i zdravlje mladih, uz promoviranje i intenziviranje aktivnog sudjelovanja mladih u kreiranju aktivnosti. Na lokalnom nivou potrebno je jačanje kapaciteta zajednice u planiranju, implementaciji, monitoringu i evaluaciji programa prevencije, liječenja i rehabilitacije mladih, kao i u ostvarenju sigurnije i zdravije porodične, školske i radne sredine za mlade. Neophodno je razviti adekvatan sistem prijenosa znanja i vještina za stjecanje stavova, navika i ponašanja koje vodi ka zdravlju. M1 – Prava za mlade zalaže se za razvoj, standardizaciju, akreditaciju, primjenu i praćenje programa za promociju zdravlja mladih na svim nivoima, koji se provode od stručne javnosti, kao i za razvoj, standardizaciju, akreditaciju, primjenu i praćenje programa za promociju zdravlja mladih koji se provode od mladih („vršnjački pristup“).

I drugi kažu da to žele, ali očitito ne znaju kako to napraviti! Zna li M1?

Smatramo da ključ problema nije samo u neznanju političkih prethodnika, već prvenstveno u nedostatku političke volje za rješavanje problema zdravstvene zaštite mladih u BiH. M1, pored toga što ima političku volju za sistemsko rješavanje ovog problema, sumirao je nekoliko rješenja koja bi bila konkretan odgovor na ključne probleme u oblasti zdravlja mladih. M1 sugerira sljedeće mjere:

1. Promijeniti i primijeniti regulativni okvir koji će osigurati jednak pristup zdravstvenoj zaštiti i osiguranju svim građanima BiH, bez obzira na radni status, starosnu dob, mjesto prebivališta i sl. Treba osigurati minimalan paket zdravstvenih usluga za mlade bez obzira na njihov status. Osigurati i dostupnost zdravstvene zaštite za sve građane - fizička nepristupačnost zdravstvenih usluga za određene kategorije ne samo da dovodi ljudske živote u opasnost nego predstavlja i težak oblik diskriminacije.
2. Uspostaviti diskretna psihološka savjetovališta za mlade van zdravstvenih ustanova, koja bi mladima garantirala diskreciju, pogotovo u manjim, vangradskim sredinama. Kreirati i provesti programe na svim nivoima, kao dio strategija prema mladima / omladinskih politika, za razvoj samopouzdanja, vještina komunikacije i pregovaranja usklađenih s razvojnim potencijalima mladih s poremećajima mentalnog zdravlja, hroničnim oboljenjima i s potrebom za posebnom podrškom. Dio neophodnih usluga moguće je povjeriti omladinskim centrima, čije je

osnivanje dužnost lokalnih (općinskih / opštinskih, gradskih, kantonalnih) vlasti.

3. Primijeniti mehanizme vezane za kontrolu duhana i duhanskih proizvoda po uzoru na zemlje EU i preporuke Svjetske zdravstvene organizacije, jačati zakonske regulative o ograničenoj konzumaciji alkohola, koja bi se posebno odnosila na mlade ljude, i koja bi slijedila Preporuku Vijeća Evrope. Potrebna je puna implementacija i snaženje državnog Zakona o borbi i prevenciji zloupotrebe droga. To se posebno odnosi na odredbe u vezi s obrazovanjem, u svim sferama, o prevenciji i suzbijanju zloupotrebe droga.
4. Potrebno je razmotriti promjenu obrazovnih planova i programa u smislu uvođenja zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole (s naglaskom na seksualno i reproduktivno zdravlje, planiranje porodice, bolesti ovisnosti, mentalno zdravlje mladih, alkoholizam, nasilje u porodici te zdravih stilova života itd.). Vrlo važnu podršku uvođenju zdravstvenog odgoja u osnovne i srednje škole pruža i tzv. vršnjačko obrazovanje, koje treba naći svoje mjesto u zvaničnom obrazovnom sistemu. Nastavni plan i program specijalizacije školske medicine potrebno je osavremeniti i prilagoditi današnjim potrebama mladih, s posebnim naglaskom na promociju zdravlja i prevenciju bolesti. Proširiti programe u formalnom obrazovanju na svim nivoima ka stjecanju vještina za rad na promociji zdravlja i prevenciji bolesti kod mladih.
5. Putem kontinuiranog obrazovanja zdravstvenih radnika potrebno je podizati vještine i znanja koja se tiču razumijevanja zdravlja mladih te uklanjati stigmatu i diskriminatorno ponašanje prema ranjivim grupama ili oboljelima koji pripadaju ranjivim ili izuzetno ranjivim grupama. Ohrabrivati saradnju između sektora primarne zdravstvene zaštite, zavoda za javno zdravstvo i nevladinih organizacija koje bi kroz zajedničke aktivnosti nudile preventivne i promotivne programe, na nivou lokalnih zajednica.
6. Izraditi program za promociju zdravlja mladih, kao dio politika / strategija prema mladima na svim nivoima vlasti, koji bi tretirao promocije zdravlja i prevenciju bolesti, izražavati ih u većem i kvalitetnijem obimu te ih provoditi na koordiniran i višesektorski način. Potrebna je neprestana protupušaćka kampanja i kampanja sprečavanja upotrebe narkotika i alkohola. U javne emitere, kao dio omladinskih programa, uvesti kvalitetne sadržaje o temi rizika i prevencije u zdravlju. U okviru programa promocije i prevencije, predvidjeti upotrebu mladima bliskih medija, internet mreže za mlade, telefonskih i internet savjetovališta, te vršnjačke aktivnosti za promociju zdravlja mladih.
7. Što prije upotpuniti regulativu o liječenju neplodnosti biomedicinski potpomognutom oplodnjom te osigurati da svi imaju podjednaku mogućnost ostvarivanja prava u skladu s njom.
8. Sistemski graditi infrastrukturu, u skladu s mogućnostima i uz podršku svih nadležnih nivoa vlasti, koja će omogućiti povećanje trošenja slobodnog vremena na rekreativne aktivnosti (sportske plohe, trim i biciklističke staze, šetališta, kupališta i sl.).

PROGRAM BR. 5

Socijalna skrb o mladima

Socijalna skrb?

Zar su mladi socijalni slučajevi?

Pod socijalnim položajem podrazumijeva se položaj koji pojedinac zauzima u određenoj društvenoj grupi ili društvenoj strukturi, zahvaljujući svom porijeklu, ekonomskoj moći ili ličnim sposobnostima i obrazovanju. Društveni položaj određuje vrijednosti, prava, moć i karakteristično ponašanje ljudi, koje uključuje određene norme i ograničenja. Slično kao i obrazovanje, socijalni položaj se veže za uspjeh, bogatstvo i moć. EU vijeće (engl. *EU Council*) je 1975. godine siromašne definiralo kao pojedince ili obitelji čija su dobra i novčani prihodi toliko niski da ih isključuju iz minimuma prihvatljivog načina života u državi članici u kojoj žive.

Vlasti trebaju prepoznati grupe i pojedince kojima je socijalna pomoć potrebna i koje se nalaze ispod određene granice siromaštva. **Ukupna populacija mladih je ranjiva kategorija koja je kao takva bliže granici siromaštva nego populacija odraslih.**

Siromaštvo i socijalna nezbrinutost vode mlade u socijalnu isključenost. Socijalno isključeni mladi imaju malu ili nikakvu moć u procesu donošenja odluka, niti su o tim odlukama obaviješteni, pa čak i ako je riječ direktno o odlukama koje utječu na njihov život. Prema indeksu generalne društvene isključenosti (HSEI) koji se bazira na sedam glavnih indikatora (standard, zdravlje, obrazovanje, učešće u društvu i pristup uslugama), 50,32% stanovništva u BiH je društveno isključeno. Izvještaj o humanom razvoju posebno je obuhvatio mlade ljude od 15 do 25 godina starosti, a pokazao je da je **ova grupa mladih u Bosni i Hercegovini među kategorijama koje su najviše društveno isključene.**

Mladi su, općenito, u nepovoljnijem društvenom i ekonomskom položaju nego druge starosne skupine jer najčešće ne raspolažu imovinom (nekretninama, visokim primanjima, ušteđevinom). Zbog neprilagođenih obrazovnih sistema tržištu rada, iz kojih tek izlaze, često su manje konkurentni od starijih grupa stanovništva, jer pravovremeno ne stječu potrebno radno iskustvo. Mreža kontakata i poznanstava koju gaje obuhvata prvenstveno njihove vršnjake a ne i ljude od „posla, utjecaja i odluke“, s obzirom da nemaju dovoljno ponuditi na „tržištu interesa“, te ostaju prikraćeni za takvu vrstu podrške.²⁶

Društvenu isključenost valja razumjeti kao razmjerno trajnu, višestruko uvjetovanu i višedimenzionalnu **uskraćenost pojedinca**: ne učestvuju u raspodjeli institucionalnih društvenih dobara (mogućnost školovanja, pristup zdravstvenim i socijalnim uslugama), kulturnim (oblikovanje identiteta, konzumiranje kulturnih proizvoda), socioekonomskim (zaposlenost, kupovna moć) i interpersonalnim resursima (razmjena emocija) i to neučestvovanje nije privremeno, već

²⁶ Pobrić, Rusmir, Studija o društvenoj isključenosti mladih „Zašto sam isključen/a“, Sarajevo 2013.

ima obilježja trajnog stanja i nije nužno posljedica osobnih nedostataka isključenih, njihove lijenosti, nesposobnosti ili drugih mana - **Isključenost je najčešće uzrokovana strukturalnim faktorima ili, preciznije, institucionaliziranim nejednakostima.**²⁷ Dakle, društvena isključenost, kako je definira i Evropska komisija, jeste proces uslijed kojeg pojedinci dolaze na margine društva te se time sprječava njihovo puno učešće zbog siromaštva, nedostatka osnovnih kvalifikacija i radnih sposobnosti, mogućnosti za cjeloživotno učenje ili diskriminacije. To ih udaljava od mogućnosti zapošljavanja, zarade i obrazovanja, kao i društvenih mreža i aktivnosti zajednice.²⁸

U postratnim zemljama, kao što je slučaj s BiH, česta je pojava osiromašenja većine stanovništva s jedne i bogaćenja manjine s druge strane - izvršena je velika polarizacija na bogate i siromašne. Siromaštvo mladih, a time i njihova društvena isključenost, široko je rasprostranjena pojava u BiH.

BiH je potpisnica međunarodnih konvencija o ljudskim pravima, po osnovu kojih je dužna socijalno pomagati ugroženim kategorijama stanovništva. Prema Evropskoj socijalnoj povelji, koju je BiH potpisala, BiH je dužna osigurati efikasno uživanje prava na socijalnu pomoć te osigurati izvore sredstava za život osobama koje nisu u mogućnosti ostvariti izvore sredstava svojim trudom niti na bilo koji drugi način. Također, Dejtonski mirovni sporazum osigurava svim osobama u BiH najveći stepen međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, što obuhvata i pravo na socijalnu pomoć. Ustav BiH garantira pravo na socijalnu pomoć.

U BiH usvojena je rezolucija *Zdravlje za sve građane BiH* i to je i jedini dokument na državnom nivou koji je u vezi sa zdravstvom, dok se Sektor za zdravstvo pri Ministarstvu civilnih poslova BiH bavi koordinirajućom ulogom zdravstva na različitim nivoima vlasti. Kao i u drugim sektorima, veća je nadležnost entiteta, a u Federaciji BiH veću nadležnost nad zdravstvom imaju kantoni.

Kakav je trenutni socijalni položaj mladih u BiH?

Stambena zbrinutost mladih u BiH na niskom je nivou. Rješavanje stambenog pitanja u zemlji s prosječnom mjesečnom plaćom nižom od 900 KM teško je ostvarivo. Nepostojanje povoljnih stambenih kredita, ekonomska nestabilnost i

²⁷ Teo Matković i Aleksandar Štulhofer, Obavljeno kao: „Istraživanja socijalne isključenosti – empirijska analiza socijalne isključenosti, Siromaštvo, nezaposlenost i socijalna isključenost.“ Zagreb: UNDP, 2006. g.

²⁸ Pobrić, Rusmir, Studija o društvenoj isključenosti mladih „Zašto sam isključen/a“, Sarajevo 2013.

neizvjesnost skoro su nepremostive prepreke za većinu mladih u BiH. Prema istraživanju koje je Institut za razvoj mladih KULT proveo u 2012. g. procent onih koji žive odvojeno od roditelja, i to uglavnom kao podstanari/ke kreće se od 4,4% do 9,6%. Iako je stopa nezaposlenosti mladih u BiH izuzetno visoka, te da je, prema većini istraživanja i procjena domaćih i međunarodnih stručnjaka/inja i organizacija, ispod praga siromaštva više od 18% bh. porodica, socijalna izdvajanja za mlade su minimalna. Procent onih koji su se izjasnili da su korisnici/e nekog vida socijalne pomoći kreće se od 1% do 8% (u većini općina manje od 3,5%). Većina mladih ne učestvuje u programima neformalnog obrazovanja u formi njihovog dugoročnog pohađanja. Procent mladih koji su pohađali neki kurs više od jedanput kreće se od 9,7% do 28,9%. S tvrdnjom „Društvo kakvo je sada odlično mi odgovara“ nikako se ne slaže većina mladih ispitanika/ca, od 53,5% do 68,5%. Od 39% do 58% ispitanika/ca navodi da njihovo slobodno vrijeme primarno biva provedeno u kući, a najmanje, od 3,5% do 9,5% u edukativnim centrima.

Možemo kratko sumirati socijalni položaj mladih u BiH i njihovu društvenu isključenost, na osnovu iznesenih statističkih podataka: mladi su stambeno nezbrinuti, minimalan je procent onih koji koriste neki vid socijalne pomoći, većina nema utjecaja na nastavne programe koje pohađaju, rijetko se neformalno obrazuju, prilikom glasanja na izborima podliježu političkom marketingu, u velikom broju sebe smatraju pojedincima koji ne mogu utjecati na društvene promjene, jer, kako gleda većina njih, društvo je prepuno korupcije i protiv toga se ne može boriti, ne učestvuju u demonstracijama, uglavnom nemaju izgrađen kontakt sa za njih nadležnom općinskom službom, te slobodno vrijeme znatno provode u kući a neznatno u edukativnim centrima.

U 2012. g. „Prizma Istraživanja“ je, u organizaciji UNICEF-a i UNDP-a a u okviru UN-ovog *Programa zapošljavanja i zadržavanja mladih* (YERP) provela istraživanje „Glasovi mladih“, kao svojevrsan nastavak i komparaciju s istraživanjem Mladi trebaju omladinsku politiku iz 2008 (GIZ i Komisija za koordinaciju pitanja mladih u BiH). Procent mladih čiji se životni standard u posljednje 3 godine pogoršao ili ostao isti povećao se na 87%, u odnosu na 72% u 2008. g.. Minimalna plata za koju su spremni raditi iznosi 614 KM, više u odnosu na ranije istraživanje (467 KM), što je shvatljivo s obzirom na enorman porast cijena u periodu između 2 istraživanja. Važno je istaknuti da očekivanja mladih nisu velika i nerealna. Smanjili su se mjesečni iznosi novca s kojim mladi raspolažu, sa 236 na 232 KM, kao i mjesečni iznosi stipendija. Primjetna je i veća spremnost za napuštanje zemlje, „trbuhom za kruhom“. Posebno zabrinjavajući podatak jeste da je drastično povećan procent onih koji očekuju da će njihov standard biti isti ili lošiji u budućnosti, sa 26% na 43%. Gotovo dvije trećine ispitanika/ca 2011/12 (64,2%, u poređenju sa 56% u 2008. godini) smatraju da se vlade ne brinu za nezaposlene, već da su oni prepušteni sami sebi. Čini se da mnogi nezaposleni mladi ljudi uopće ne traže posao. Izuzevši učenike/ce i studente/ice, otprilike **četvrtina nezaposlenih (25,7%) navodi da ne traži posao**. Većina, otprilike dvije trećine ispitanika/ca koji traže posao, navode da ne traže posao u određenom sektoru i da **bi prihvatili posao u bilo kojem sektoru (66,5%)**. Kada je riječ o posjetama centrima za socijalni rad radi informacija, uvjerljiva većina ispitanika/ca nisu posjetili ove centre u proteklih šest mjeseci (93,5%).

Prema posljednjim istraživanjima o položaju mladih u FBiH²⁹ **tek svaki deseti srednjoškolac i student prima neku stipendiju**. Iako najveći broj mladih napušta obrazovni sistem zbog razloga finansijske prirode, finansijska pomoć mladima u procesu obrazovanja je nedovoljna. 88% mladih u FBiH ne prima nikakvu stipendiju. Od ukupno 10% mladih

koji primaju stipendiju, 5% ih stipendiju dobiva od općine, 3% od kantona, a 2% iz nekog drugog izvora (inozemna stipendija ili stipendija privrednog subjekta). Mjesečni iznosi stipendija najčešće su između 100 i 200 KM (64%). Mladi smatraju da su stipendije nedovoljne i brojem, ali i samim iznosom stipendiranja, te da je u oblasti dodjele stipendija potrebna veća transparentnost (sumnjaju na korupciju i nepotizam prilikom dodjele stipendija). Prema istom istraživanju, **samo je 17% mladih koji su u mogućnosti redovno doprinositi kućnom budžetu** i 22% onih čiji doprinos postoji, ali je neredovan. Dalje, više od polovine onih koji su odgovorili na pitanje žive u domaćinstvima čija su primanja preko 1000 KM mjesečno. Ostatak mladih koji su odgovorili na pitanje o ukupnim prihodima domaćinstva živi u domaćinstvima koja mjesečno raspolažu sa do 600 KM (9%), do 800 KM (7%) i do 1000 KM (7%). S obzirom na podatak da većina mladih (82%) živi u domaćinstvima koja broje tri, četiri ili pet članova, očito je da su u vrlo teškoj finansijskoj situaciji. Na pitanje s koliko su novca raspolagali u posljednja tri mjeseca, odnosno koliko novca su lično potrošili, 31% mladih nije dalo odgovor na to pitanje, 37% mladih je u posljednja tri mjeseca lično raspolagalo s manje od 200 KM, 15% je onih koji su raspolagali s 200 do 400 KM. **5% ih je u protekla 3 mjeseca raspolagalo s iznosom većim od 1000 KM**. Važan pokazatelj kvalitete života mladih je stambeni status, odnosno mogućnost stambene samostalnosti. Samo 7% mladih je stambeno samostalno i to 2% onih koji žive kao podstanari, ali odvojeno od roditelja i 5% onih koji žive u stanu ili kući koja je njihovo vlasništvo. Nezaposlenost i male plaće mladi vide kao faktore društva i ekonomije koji ostavljaju najveći utjecaj na cjelokupan kvalitet njihovog života. Više od 70% mladih smatra da nezaposlenost i male plaće imaju najveći utjecaj na kvalitet njihovog života. Slijede ih loš kvalitet formalnog obrazovanja, loša zdravstvena zaštita, loš sistem socijalne zaštite i pomoći te nemogućnost utjecanja na donošenje političkih odluka.

9% mladih u FBiH je vjenčano, 7% ih ima djecu, a uglavnom imaju jedno (43%) ili dvoje (24%) djece.

Šta M1 Prava za mlade želi napraviti?

Želimo zbrinuti socijalno nezbrinute mlade ljude koji trebaju pomoć. Želimo socijalnu politiku koja će biti usmjerena na preventivu i razvoj, a ne na davanje milostinje. Želimo spriječiti napuštanje školovanja zbog finansijskih razloga. Želimo samostalne mlade ljude koji mogu formirati porodice i stambeno se osamostaliti. Želimo kreirati siguran ambijent za razvoj porodice. Želimo mlade koji od svog rada mogu dostojanstveno živjeti.

I drugi kažu da to žele, ali očito ne znaju kako to napraviti! Zna li M1?

Smatramo da ključ problema nije samo u neznanju političkih prethodnika, već prvenstveno u nedostatku političke

29 Na putu ka politici prema mladima FBiH, Federalno ministarstvo kulture i sporta i Institut za razvoj mladih KULT, decembar 2013.

volje za rješavanje problema socijalne nezbrinutosti mladih u BiH. M1, pored toga što ima političku volju za sistemsko rješavanje ovog problema, sumirao je nekoliko rješenja koja bi bila konkretan odgovor na ključne socijalne probleme mladih u BiH. M1 će preduzeti sljedeće mjere:

1. Kreirati potpuno **novu politiku stipendiranja u BiH**, iskoordiniranu između svih nivoa vlasti. U skladu s maksimumom budžetskih mogućnosti, uvećati broj stipendija i njihov iznos. Klasificirati stipendije na one koje imaju funkciju socijalnih davanja za mlade lošeg ekonomskog položaja i stipendija koje imaju funkciju nagrade za dobre rezultate. Također, promijeniti politiku stipendiranja u kontekstu stipendijskog poticanja učenika i studenata deficitarnih zanimanja traženih na tržištu rada. Rigorozno urediti transparentnost dodjele stipendija s precizno uređenim kriterijima dodjele, sa sistemom prilagođenog i dostatnog informiranja, s ciljem povećanja dostupnosti i osiguranja jednakih mogućnosti za dobivanje stipendija.
2. Napraviti **mrežu socijalne sigurnosti i pomoći za nezaposlene** mlade i mlade na ivici siromaštva. Kreirati progresivne i preventivne mjere s posebnim akcentom na period od završetka školovanja do pronalaska prvog zaposlenja, sistemski potičući angažman mladih u tom periodu: edukacijski, volonterski, pripravnički, s ciljem prevencije i suzbijanja rizika od socijalne isključenosti tih rizičnih kategorija mladih.
3. Potpunu **promjenu postojeće politike stambenog zbrinjavanja** mladih, koja je usmjerena na olakšavanje okolnosti stambenog zbrinjavanja onih koji su već u mogućnosti samostalno ući u taj proces. Takva politika je skupa i neučinkovita jer je usmjerena na vrlo mali broj korisnika, koji bi i bez intervencije nadležne vlasti mogli osigurati krov nad glavom. Nova stambena politika bit će usmjerena na osiguravanje i podršku povoljnih najмова stambenih prostora, a ne na omogućavanje vlasništva nad stambenim prostorom, čime će se obuhvatiti mnogo veći broj korisnika. Posebna podrška u takvom vidu podrške stambenom zbrinjavanju davat će se mladim bračnim parovima, s ciljem poticanja zasnivanja porodica.
4. **Poboljšati učinkovitost službi za socijalnu pomoć** i zaštitu kroz organizacijske reforme i pojednostavljenje procedura u centrima za socijalni rad u skladu s potrebama mladih a s ciljem veće dostupnosti i transparentnosti socijalnih usluga. Razviti mehanizam kojim će se prepoznati ona domaćinstva, socijalne grupe i pojedince kojima je socijalna pomoć zaista potrebna, a to su oni koji se nalaze ispod određene, unaprijed definirane granice siromaštva. Uspostaviti mehanizme za **odabir korisnika socijalne pomoći zasnovane na procjeni ukupnog imovinskog stanja, a ne primarne kategorije**, jer osnova za definiranje održive i učinkovite socijalne politike mora biti određivanje stvarnog socijalnog položaja stanovništva. Ovakav pristup mnogo bi bolje rješavao problem siromaštva i odgovarao stvarnim prioritetima nego postojeći sistem zasnovan na kategorijskom pristupu u okviru kojeg prava ostvaraju i oni koji nisu u stanju potrebe ili prava ostvaruju po više osnova (ograničiti visinu socijalne pomoći po svim osnovama). Na taj ćemo način, pravilnom preraspodjelom a ne iznalaskom novih sredstava, omogućiti širu socijalnu skrb o socijalno najugroženijim kategorijama mladih.
5. **Konkretizirati podršku mladim bračnim parovima**, potičući razvoj porodice: osigurati (precizno uvjetovani) novčani poticaj za svaki novi bračni par, subvencionirati troškove stanovanja u prvoj godini braka, osigurati besplatnu neophodnu opremu za svako novorođenče, te značajno povećati dječiji doplatak. Posebnu podršku pružiti porodicama, bez obzira na njihov radni status: novčanu, zdravstvenu i edukacijsku.

PROGRAM BR. 6

Informiranje i mobilnost mladih

Zašto je mlade potrebno informirati?

U namjeri da mlade ljude motiviraju da učestvuju i da im pruže jednake mogućnosti za aktivno uključivanje i osobno usavršavanje, vlasti bi trebalo da ih regularno, pravovremeno i objektivno informiraju. To podrazumijeva informiranje o programima zapošljavanja, mogućnostima za stjecanje radne prakse, prilikama za učešće u predstavničkim tijelima mladih, aktivizam u raznim omladinskim organizacijama, nevladinim i vladinim organizacijama, praksama, obukama, razmjenama, stipendijama, studijskim putovanjima, studentskoj razmjeni, itd. U današnje vrijeme posjedovati informaciju znači biti u poziciji moći, moći da se odlučuje i bira šta je dobro za jednu mladu osobu, za njenu karijeru i za njeno primarno okruženje. Osobni razvoj svakog mladog čovjeka danas umnogome ovisi o pravovremenom posjedovanju informacija i znanja o mogućnostima za takvo nešto. Informiranost je preduvjet omladinske mobilnosti. Slično kao učešće u društvenom životu i procesu donošenja odluka, informiranje mladih je načelo politike prema mladima. Državni servisi za informiranje mladih čine Evropsku agenciju za informiranje i savjetovanje mladih (ERYICA). Ova agencija sačinila je **Evropsku povelju o informiranju mladih 2004. g.**, koja definira šta pokriva opći informativni rad mladih. Opći informativni rad mladih pokriva „sve teme od interesa za mlade i može uključivati široki raspon aktivnosti: informiranje, savjetovanje, vođenje, podršku, uspostavljanje kontakata, obuku i treninge, umrežavanje i upućivanje na specijalizirane usluge“.

Mladima se informacije mogu pružati putem informativnih centara mladih, putem usluga informiranja u drugim tijelima ili putem elektronskih medija, a posebno društvenih mreža, koje mladi danas najviše koriste. Principi ove povelje čine osnovu za minimalne standarde i kriterije kvaliteta koji se trebaju uspostaviti u svakoj zemlji kao elementi sveobuhvatnog, usklađenog i koordiniranog pristupa informativnom radu mladih koji je dio politike za mlade. Među značajnim principima Povelje, izdvojili bismo sljedeće:

- Informiranje mladih treba biti besplatno i objektivno.
- Informativni centri mladih i usluge osiguravaju jednakost pristupa informacijama svim mladima, bez obzira na njihovu životnu situaciju, porijeklo, spol, vjeroispovijest ili socijalni status. Posebna pažnja treba biti posvećena marginaliziranim grupama i mladima s posebnim potrebama.
- Dostupne informacije trebaju biti zasnovane na zahtjevima mladih i njihovim potrebama za informiranjem. Trebaju pokrivati sve teme koje mogu interesirati mlade ljude i trebaju se razvijati da bi bile u mogućnosti pokriti i nove teme. Informativni centri za mlade trebaju biti kreativni i inovativni u svom izboru strategija, metoda i tehnika.
- Mladi trebaju imati mogućnost da učestvuju, na odgovarajući način, u raznim fazama informiranja mladih,

što može uključivati: identificiranje potreba za informiranjem, pripremanje i pružanje informacija, upravljanje i evaluaciju informativnih usluga i projekata, kao i vršnjačke aktivnosti.

- Informativni centri za mlade i usluge za mlade saradivati će s drugim uslugama i tijelima mladih, posebno na njihovom geografskom području i povezivati se s posredničkim i drugim tijelima koja rade s mladima.

Posebna pažnja u informiranju mladih prema ovoj povelji posvećena je **informativnim centrima** koji trebaju biti lako dostupni mladima i u kojima treba biti prijateljska atmosfera, kako bi centar bio privlačan mladima. Informiranje mladih u većini zemalja obavljaju centri za informiranje mladih, dok u nekim zemljama **mlade informiraju nevladine organizacije** u saradnji s vlastima. Informacije za kojima mladi imaju najveću potrebu su u vezi s **prilikama za zapošljavanje, obrazovanje i provođenje slobodnog vremena**.

Najčešći kanali informiranja koje mladi koriste su internet, posebno društvene mreže poput Facebooka i Twittera, i televizija. Manjim dijelom mladi se informiraju i putem štampanih medija i radija. Ipak, za svaku strategiju prema mladima koja se kreira potrebno je unaprijed istražiti koji način informiranja mladih njima najviše odgovara, kako bi i segment informiranja bio uspješno definiran.

Još jedan vrlo značajan dokument, **Evropska povelja o participaciji mladih u lokalnom i regionalnom životu (2003)**³⁰, ističe značaj informiranja kao ključnog za participaciju, ujedno afirmirajući pravo mladih na pristup informacijama o povoljnim prilikama i temama koje ih se tiču. I ova povelja ističe značaj informativnih centara i savjetovališta koje bi vlasti trebalo da afirmiraju, podržavaju, a tamo gdje ih nema – i osnivaju. Princip učešća podrazumijeva da mladi, i u ovom slučaju, moraju imati mogućnost učestvovanja u pripremi, realizaciji i evaluaciji aktivnosti i proizvoda omladinskih informativnih centara / službi i da imaju svoje predstavnike u njihovim upravnim tijelima.

Budući da u BiH na državnom nivou ne postoji okvirni zakon o mladima, osnovni zakon kojim se reguliraju prava i obaveze mladih jeste Zakon o mladima Federacije BiH, odnosno Zakon o omladinskom organizovanju Republike Srpske.

Zakon o mladima FBiH podržava informiranje i savjetovanje mladih, kao i informiranje mladih o mogućnostima za provođenje slobodnog vremena sa smislom, kroz različite aktivnosti prilagođene specifičnim grupama mladih. Prema ovom zakonu, informiranje je jedna od oblasti omladinskog sektora. Pored nadležnih vladinih tijela, vijeća mladih dužna su jačati učešće mladih i informirati mlade. Prema zakonskoj definiciji rada s mladima, kreativno i planirano slobodno vrijeme mladih, ispunjeno smislom, jeste dio rada s mladima i dio omladinskog sektora. Nadležna ministarstva na federalnom i kantonalnom nivou te lokalne vlasti imaju zakonsku obavezu jačanja kapacitetā rada s mladima. Informiranje mladih i razvoj planiranog i kreativnog slobodnog vremena za mlade jedni su od zadataka nadležnih institucija koji su i zakonom utvrđeni.

Zakon o omladinskom organizovanju RS-a ne spominje eksplicitno informiranje mladih.

³⁰ Povelju je usvojio Kongres lokalnih i regionalnih vlasti Evrope, 10. sjednica – 21. maj 2003. – Dodatak Preporukama br. 128.

Kakva je situacija u BiH kada je INFORMIRANJE mladih u pitanju?

Prema istraživanjima³¹, mladi najčešće do informacija dolaze koristeći internet, a **uglavnom se zanimaju za teme obrazovanja, zapošljavanja i mogućnosti za provođenje slobodnog vremena**. Nešto manje zanimljive, ali ne i potpuno nezanimljive su teme o kreditima, biznisu, politici i socijalnoj zaštiti.

Kada su različite teme od potencijalnog interesa za mlade u pitanju, o temama **obrazovanja** mladi se najčešće informiraju putem interneta (79%), odnosno televizije (44%), o **zapošljavanju** putem interneta (66%) i novina (34%), o **slobodnom vremenu** putem interneta (74%) i televizije (33%), o **stipendijama** putem interneta (60%) i televizije (22%). Zanimljivo da se o temama vezanim za kulturu mladi najpravnijerije informiraju u svim medijima – na internetu (68%), televiziji (52%), novinama (29%), i radiju (20%). Zanimljivo je da mladi najmanje koriste radio kao izvor informiranja, a kada ga koriste, najviše se informiraju o politici (33%) i kulturi (20%), a najmanje o kreditima (6%) i biznisu (6%).

Rezultati ankete Regulatorne agencije za komunikacije BiH pokazali su da je u 2012. godini u Bosni i Hercegovini bilo ukupno 551.037 **internet pretplatnika**. Agencija procjenjuje da je u istom periodu bilo 2.184.500 **korisnika interneta**, odnosno da stopa korištenosti interneta u Bosni i Hercegovini za 2012. godinu iznosi **57%**.³² Trend porasta korisnika interneta u BiH je evidentan. Iako ne postoje precizni podaci o tome koje dobne skupine najčešće i najviše koriste internet, evidentno je da su to svakako mladi, čije je prisustvo na internetu, a posebno na društvenim mrežama, sve učestalije.

Postojeća istraživanja pokazuju kako **mladi u FBiH internet koriste jednako kao i njihovi vršnjaci u EU**. Kada je u pitanju posjedovanje internetskih priključaka, FBiH ostvarila je značajan napredak u odnosu na podatke za BiH iz 2008. godine, kada je samo 30% mladih u BiH imalo internetski priključak u svom domaćinstvu. Trenutno 92% mladih ima pristup internetu u svom domaćinstvu, gdje ga najčešće i koriste (88%). S tim u vezi treba napomenuti da su se od 2008. godine do danas, na polju interneta i općenito IT sektora, dogodile značajne promjene u infrastrukturi kojom je proširena internetska mreža, postavile konkurentne cijene interneta, te samim tim omogućile da internet bude lakše dostupan stanovništvu.

Kada su klasični mediji u pitanju (TV, štampa, radio), većina mladih u FBiH im ne vjeruje i smatra da su pristrani jer su pod kontrolom političkih partija. Mladima smeta što mediji previše prostora posvećuju negativnim zbivanjima. Mladi misle da postoji problem velike medijske odgovornosti na koju niko ne obraća pažnju, a koji prouzrokuje veliku štetu, pogotovo među mladim ljudima.

31 Najrecentnije je istraživanje Instituta za razvoj mladih KULT iz 2013. g.

32 Regulatorna agencija za komunikacije BiH, <http://www.cra.ba/bih/index.php?uid=1272548201>

Kakva je situacija u BiH kada je MOBILNOST mladih u pitanju?

Čak 37% mladih bi otišlo u inostranstvo zauvijek kada bi im se pružila prilika, 40% bi otišlo na duže vrijeme, a 9% ih je već preduzelo konkretne korake za odlazak iz zemlje. Odlazak u inostranstvo većina mladih vidi kao jedini put za bolje sutra. Veliki je broj onih koji su spremni zauvijek napustiti BiH ili otići iz zemlje na duže vrijeme. Mladi bi već sutra napustili zemlju radi privremenog rada u inostranstvu, studija ili trajnog nastanjanja u nekoj drugoj zemlji. Mladi iz vangradskih sredina spremniji su napustiti zemlju, posebno radi privremenog rada. Nacionalizam i međureligijsku netrpeljivost mladi često navode kao razlog iz kojeg bi rado zauvijek napustili BiH, a među drugim uzrocima navode i besperspektivnost, odsustvo ikakve vizije, te raširenu korupciju.

Istraživanje s kraja 2013. godine pokazuje kako više od polovine mladih iz FBiH nije imalo priliku putovati u inostranstvo u posljednjih 12 mjeseci. Oni koji su putovali najčešće su išli u zemlje iz susjedstva. Od 86% mladih iz gradskih sredina i 80% iz vangradskih sredina koji su u posljednjih 12 mjeseci putovali u druge gradove unutar FBiH, najviše ih je putovalo u Sarajevo, Mostar, Zenicu i Tuzlu. Razlozi putovanja mladih najčešće su turistički (66%) ili posjet prijateljima (16%). Što se tiče putovanja u inostranstvo, u posljednjih 12 mjeseci 43% mladih iz vangradskih i 53% mladih iz gradskih sredina, imalo je priliku putovati. Zemlje u koje putuju su najčešće one iz okruženja: Hrvatska i Crna Gora, zatim Srbija i Slovenija. Sljedeće su Turska, Njemačka, Austrija i Italija.

Osim turističkih posjeta, veliki je dio mladih koji bi rado posjetili druge zemlje putem studentskih razmjena, a u svrhu učenja, upoznavanja drugih kultura i stjecanja novih iskustava.

Tri od četiri mlade osobe u FBiH nisu imale priliku putovati kroz organizirane programe vezane za mobilnost mladih. Relativno nizak procent mladih u FBiH ima priliku putovati kroz određene programe namijenjene mladima, kao što su ljetne škole, studijska putovanja, kampovi, ili škole u prirodi. U odnosu na podatke za BiH iz 2008. godine, došlo je do povećanja broja mladih koji putuju na ovaj način. Bitna je napomena da je **većinu organiziranih putovanja realizirao nevladin, a ne vladin sektor**.

Međutim, procent mladih uključenih u ove programe i dalje je nizak, u prosjeku s najviše 29% mladih koji su imali priliku putovati u inostranstvo kroz programe ekskurzija. Ekskurzije unutar entiteta drugi su najčešći program u kojem mladi učestvuju (27%), dok su razmjene studenata (3%) jednako malo zastupljene kao i 2008. godine, kada je svega 1% anketiranih reklo da je na ovaj način putovalo. Položaj mladih u vangradskim sredinama FBiH posebno je nepovoljan kada su ovakvi programi u pitanju, jer mladi iz vangradskih sredina znatno rjeđe učestvuju u organiziranim programima vezanim za mobilnost mladih.

Šta će M1 – Prava za mlade uraditi po ovom pitanju?

INSTITUCIJE VLASTI DA PODRŽE I UKLJUČUJU MLADE.

Mladima ćemo planirano, svrsishodno i svjesno pružati podršku s ciljem njihovog uključivanja u život zajednice i osiguravanja mogućnosti mladima da sami kreiraju svoju budućnost.

RAZVIJANJE PROGRAMA I PODRŠKI UKLJUČIVANJA MLADIH U DRUŠTVENI ŽIVOT.

Razvijat ćemo planski i kontinuirano programe podrške mladima u njihovoj integraciji i uključenju u društveni život zajednice, kao i potencirati njihovo dobrovoljno učešće i saradnju, informiranje te uključivanje u rad udruženja.

PROGRAMSKI STIMULIRATI OTVARANJE INFORMATIVNIH CENTARA ZA MLADE S KVALIFICIRANIM KADROM.

Lokalne i regionalne vlasti treba da podrže i unaprijede postojeće centre i savjetovaništa za mlade, kako bi osigurali da te ustanove pružaju kvalitet usluga koji će zadovoljiti potrebe mladih. Kao dio vlasti nastojat ćemo to sprovesti. Također, tamo gdje takvi centri ne postoje, inicirat ćemo i poticati stvaranje odgovarajućih informativnih službi za mlade, djelomično i kroz postojeće strukture kao što su škole, omladinski servisi i biblioteke.

VLASTI DA JAČAJU VLASTITE KOMUNIKACIJSKE KAPACITETE.

Nastojat ćemo osigurati postojanje educiranog službenika za mlade u svim institucijama i na svim nivoima vlasti.

PRISTUP INFORMACIJAMA OMOGUĆITI SVIMA.

Preduzet ćemo posebne mjere kako bi se zadovoljile informativne potrebe kategorija mladih koji imaju poteškoća sa dostupnošću informacija (jezičke barijere, nedostupnost interneta, itd.).

PODRŠKA I SARADNJA S JAVNIM MEDIJIMA.

Osigurat ćemo da javni servisi, radija i televizije imaju više informacija o mladima i njihovom položaju, odnosno aktivnostima prema mladima, te specifično savjetovanja mladih o temama koje su njima od značaja.

S MLADIMA KOMUNICIRATI MANJE FORMALNIM I TRADICIONALNIM KANALIMA.

Mladi nemaju povjerenja u servise za informiranje, pogotovo javne i smatraju ih politički ovisnima. Zbog toga ćemo insistirati na društvenim mrežama, neformalnim kontaktima, performansima, multimedijalnim sadržajima, kao kanalima informiranja koje mladi najčešće koriste.

PODRŠKA MEDIJIMA I PROGRAMIMA ZA MLADE.

Osigurat ćemo sredstva za omladinske medije, medijske projekte mladih (web portale, časopise, radijske emisije i sl.).Osigurat ćemo resurse za omladinske medijske projekte kao što su internetske stranice, magazini, radijski i TV programi i sl.

RAZVIJATI I INSTITUCIONALNO JAČATI PROGRAME MEĐUNARODNE SARADNJE I RAZMJENE.

Slabe su i nerazvijene inicijative i programi koji se tiču međunarodnog rada s mladima, međukulturne saradnje i razmjene, te ćemo insistirati na ovim projektima.

RAZBIJANJE „EKSKLUZIVITETA NA INFORMACIJU“.

Nastojat ćemo da sve institucije koje nude programe za mlade objavljuju te informacije transparentno, u skladu s potrebama i navikama mladih (koristeći se, na primjer, društvenim mrežama), kako bi se osigurala dostupnost svih informacija. Npr., za programe zapošljavanja čulo je tek nekih 20% do 30% mladih, i stoga je važno razbiti taj „ekskluzivitet“ na informaciju kada su mladi u pitanju. Ujedno, to je i borba protiv korupcije, borba za veću transparentnost.

PODRŠKA RAZMJENI MLADIH I NJIHOVIH ISKUSTAVA.

Budžetski će se poticati i podržati namjenske razmjene i odlasci najboljih studenata i omladinskih lidera na razna takmičenja, konferencije i sl. Također, želimo u našoj državi stvoriti bolje uvjete za njihov rad i napredak, i na taj se način boriti protiv „odljeva mozgova“.

PROGRAM BR. 7

Sport, kultura i slobodno vrijeme mladih

Zašto su nerazvijena sportska kultura i loš odnos prema amaterskom i školskom sportu akutni problemi bh. društva?

„Anima sana in corpore sano“ ili u prijevodu – „U zdravom tijelu, zdrav duh“, deviza koja u našoj zemlji odavno ne važi. Rad sa mladim talentima je zanemaren, sportska društva i klubovi već dugo se suočavaju sa problemima finansijske i infrastrukturne prirode, školski i amaterski sport se sistematski guše, a rezultati toga su svakodnevno vidljivi i dugoročno štetni po stanje mladih i njihovo zdravlje. Čak četvrtina mladih nikako se ne bavi rekreativnim aktivnostima.

To je vidljivo i kroz učešće naših sportista na posljednje dvije olimpijade – 2012. godine u Londonu naš je olimpijski tim činilo šest sportista, dok je na ovogodišnjim zimskim Olimpijskim igrama u ruskom gradu Sočiju, petoro učesnica/ka iz BiH predstavljalo našu zemlju. Rezultati, to ne moramo pominjati, su daleko ispod prosjeka. Olimpijski sport, koji se vodi parolom – „važno je učestvovati“ – ne samo da je indikator „sportskog stanja nacija“, već je i neka vrsta globalnog prestižnog poligona za one koji se sportom i ne bave nužno profesionalno.

Sa druge strane, u BiH gotovo i da nema autohtonih i autentičnih sportista i šampiona koji su svojim radom i zalaganjem, ali i podrškom lokalnih institucija, klubova, lokalnih zajednica dospjeli do šampionskog trona. **BiH nije sportska nacija - najpoznatiji sportisti iz BiH svoje ime i karijeru izgradili su uglavnom van granica naše zemlje**, i to dovoljno govori o nebrizi za podsticanje talentovanih. Sa druge strane i ona djece koja bi željela da se bave sportom amaterski, da kroz bavljenje sportom čuvaju svoje zdravlje i druže se, nemaju prilike za to, a nemaju ni lokalne sportske idole na koje bi se mogli ugledati.

Uz probleme koje smo već identificirali – nepostojanje strategije za razvoj i podršku školskom i amaterskom sportu na nivou države, neadekvatnu infrastrukturu za rad u osnovnim i srednjim školama, nepostojanje kontinuiranih amaterskih takmičenja za najmlađe, treba istaći i manjkavosti postojećih zakonskih rješenja koji reguliraju ovu oblast.

Zbog čega je Zakon o sportu na nivou BiH neadekvatan?

Zakon o sportu na nivou BiH stupio je na snagu u aprilu 2008. godine i rezultat je političkog kompromisa. Zakon je u većem dijelu formalno pravne prirode, i u tom dijelu regulira isključivo stručna pitanja. Uz profesionalni sport i sportska takmičenja, u svom članu 2 ovaj Zakon regulira i sportske aktivnosti i igre organizirane s ciljem unapređenja zdravlja ili rekreacije (sportska rekreacija, sport za sve), sportske aktivnosti organizirane za invalidna lica, odnosno organizirani školski i univerzitetski sport.

Dodatno, član 6 Zakona ističe pravo svih građanki/građana BiH da se bave sportom bez obzira na nacionalnu, vjersku, političku, rasnu, socijalnu i spolnu pripadnost.

U javni interes, koji definira Zakon, spadaju i slijedeći ciljevi koji se odnose na afirmaciju amaterskog i školskog sporta - razvijanje svijesti građana, posebno mladih, o sportu i njegovim vrijednostima, doprinos vaspitanju, obrazovanju i razvoju djece i omladine, podsticanje i afirmiranje sporta i njegovih vrijednosti kao dijela kulture i ukupnih materijalnih i duhovnih vrijednosti društva, očuvanje zdravlja kao osnove svake ljudske aktivnosti, radne produktivnosti, izražavanje stvaralaštva i humanog življenja, te podsticanje sistematskog i organiziranog bavljenja sportom u slobodnom vremenu. Svo ovo lijepo zvuči na papiru, ali je u praksi neprovedivo jer osim nedostatka političke volje, i decentralizirane institucionalne nadležnosti, ne postoji jasna strategija razvoja zasnovana na istraživanju stanja na terenu, te stanja i potreba za jasnu i konkretnu finansijsku i infrastrukturnu podršku.

Zbog načina na koji zakon prepoznaje subjekte ili nosioce sportskih aktivnosti (članovi 14. i 20.), postoji problem u njihovoj privatizaciji, odnosno investiranju u njihov razvoj. **Sportski klubovi u Bosni i Hercegovini nalaze se u izuzetno teškoj finansijskoj situaciji, u ulazak privatnog kapitala u njih mnogi vide kao jedini spas.**

Zemlje u okruženju već su počele sa pripremama za privatizaciju, neki klubovi su već privatizirani, a u Bosni i Hercegovini, iako postoje zainteresirani investitori, još uvijek ne postoje uvjeti za to. Privatizacija klubova u BiH je neminovan proces koji će se sigurno desiti. Međutim, proces nije nimalo jednostavan. Niz je pitanja, šta je na prodaju a šta ne, ko može biti kupac, koja je vrijednost klubova, šta će se desiti sa dugovanjima koja su opteretila gotovo sve sportske kolektive u državi, kako bi se odvijao proces privatizacije, itd.

Kako mladi u BiH provode slobodno vrijeme... sporta najviše ima na TV ekranima, i kladioničarskim listićima, od kulture ni traga!

Najviše slobodnog vremena mladi provode pomažući roditeljima u kućanskim poslovima, odlazeći u kupovinu i pomažući roditeljima u poslovima u poljoprivredi ili biznisu. 82% mladih žena i 61% mladih muškaraca u svoje slobodno vrijeme obavljalo je kućanske poslove najmanje tri do pet puta sedmično, uglavnom svaki dan.

Tek 9 posto mladih u Federaciji BiH redovno posjećuje sportske događaje, dok se sportom aktivno bavi još manji procent. Poređenja radi, 12% mladih iz gradskih sredina i 9% mladih iz vangradskih sredina u proteklih mjesec dana je najmanje tri do pet puta sedmično ili svaki dan posjećivalo kladionice/kockarnice, od čega je 17% muškaraca i 4% žena.

Svaki deseti mladi čovjek u BiH posjećivalo je u periodu kada su vršena istraživanja kulturne događaje.

Istraživanja pokazuju kako u Republici Srpskoj više od dvije trećine odraslog stanovništva pretežno provodi vrijeme na neaktivan način, lakšim fizičkim aktivnostima bavi se 18,1 odsto stanovništva, fizičkim aktivnostima radi održavanja fizičke kondicije 10 odsto, a samo 1,1 odsto stanovništva redovno trenira.

Šta se mladima trenutno nudi... ?

Mladi uglavnom smatraju da su sportski, kulturni i drugi sadržaji za mlade poprilično nedostupni jer su, ako ih i ima, skupi, a da u manjim sredinama najčešće i ne postoje. „Ispijanje kafa“ i besciljno lutanje internetom postali su mladima svakodnevnica. Centri za mlade ne postoje, infrastruktura i javna igrališta za sport su zapušteni, a praksa iz nekih država iz susjedstva da se na javnim površinama (recimo, u parkovima) instaliraju sprave za vježbanje u BiH još nije zaživjela, ili ne to urađeno nespretno (recimo, na prostoru koji nije adekvatan za takvu vrstu aktivnosti).

Kada je nezadovoljstvo u pitanju, istraživanje u Federaciji BiH, sa kraja 2013. g. pokazuje kako su mladi najnezadovoljniji podrškom lokalne vlasti da mladi sami učestvuju u kreiranju kulturnih sadržaja (preko 60%), zatim neaktivnom odnosom tih vlasti da one same kreiraju kulturne sadržaje (57%), odnosno lokalne vlasti kada je u pitanju podrška mladima da

sami kreiraju sportske sadržaje (56%), podrška lokalne vlasti razvoju sporta generalno (51%), te nastavom fizičkog/tjelesnog odgoja u školi, odnosno na fakultetu, koje pohađaju (43%).

Koji su to još problemi na koje mladi nailaze?

- Uspjesi mladih u vezi s kulturom i sportom događaju se uprkos postojećoj neuređenosti ovih oblasti. Neuređenost u oblastima sporta i kulture predstavlja izravno zapostavljanje mladih talenata.
- Ne postoje strategije ili strateški okviri razvoja i ulaganja u oblasti kulture i sporta. Ne postoji strateško promišljanje ili se u praksi ne realizira, već se sve svodi na ad hoc pojedinačne, parcijalne, kulturne i sportske aktivnosti za mlade, koje su najčešće kratkog trajanja.
- Ne postoji programski pristup institucija vlasti i ministarstava temama kulture, sporta i slobodnog vremena mladih. Onemogućeno je praćenje učinkovitosti postojećih vladinih mjera.
- Nedostaju i odgovarajući institucionalni kapaciteti za oblasti kulture, sporta i slobodnog vremena mladih.
- Samo u bogatijim općinama omogućava se korištenje objekata i infrastrukture za aktivnosti prema mladima u oblasti sporta, kulture i slobodnog vremena. Vrlo rijetko lokalne vlasti čine subvencioniranje te integriranje ovih oblasti u formalni obrazovni sistem. Najčešće se čini prepuštanje ovih obaveza školama kroz školske sekcije, takmičenja i dr. ili organiziranje sportskih i kulturnih manifestacija.
- U većini gradova nedostaju resursi i infrastruktura kao što su sportski tereni, oprema, domovi mladih, odnosno objekti za slobodno vrijeme mladih, a tamo gdje postoje primjetna je nedovoljna dostupnost široj populaciji mladih.
- Mladi su nedovoljno informirani o svim programima i servisima u oblasti kulture, sporta i slobodnog vremena koji postoje za njih.
- Zakon o sportu je nedorečen, odnosno zbog svojih odredbi ne omogućava privatizaciju sportskih kolektiva, i suštinski važno investiranje u dotrajalu infrastrukturu sportskih klubova.

Stranka M1 – Prava za mlade želi da afirmira amaterski i omladinski sport u BiH!

M1 vidimo afirmaciju i razvoj školskog i amaterskog sporta kao ključnu za direktno i indirektno rješavanje nekoliko akutnih problema sa kojima se mladi u BiH suočavaju. Pod jedan, bavljenje sportom utječe na zdravlje mladih ljudi, drugo, ono stvara radne navike, treće, kvalitetnije ispunjava slobodno vrijeme, i četvrto, mijenja suštinski odnos prema sportu koji nije isključivo profesionalni i takmičarski.

„M1 – Prava za mlade” smatra da je država ta koja bi trebalo da preuzme aktivnu ulogu u razvoju jedinstvenog državnog programa razvoja amaterskog sporta u kojem bi osnovne škole, kao državne institucije, u partnerstvu sa privatnim školama sporta, zajednički radile na provođenju programa. Ti programi bi bili obavezujući za sve osnovnoškolske i srednjoškolske institucije, i bili bi usmjereni na pravilan razvoj antropometrijskih i motoričkih sposobnosti djece u odnosu na njihovu dob. Program bi izradili predstavnici struke, i bio bi zasnovan na standardima neophodnim za procjenu antropometrijskih i motoričkih sposobnosti djece. Rad sa djecom i njihov napredak mjerio bio se periodično, najmanje tri puta godišnje, kao kao inicijalno, tranzitivno i finalno mjerenje.

Za ostvarivanje takve jedne vizije razvoja, neophodno je:

- Obezbijediti adekvatnu infrastruktura – osnovne škole bi trebale da imaju salu, odnosno prostore za vježbanje i rad sa djecom. U nedostatku adekvatne infrastrukture, država, odnosno adekvatni nivo lokalne vlasti, trebalo bi da obezbijedi adekvatan prostor za rad,
- adekvatan i obučeni kadar – profesori i nastavnici
- Općeprihvaćen i obavezujući program razvoja i rada sa djecom, kao i posebni programi rada sa talentovanom djecom, djecom sa posebnim potrebama, djecom sa invaliditetom kojima bi ovakva vrsta rada služila i terapijski,
- afirmacija školskih i amaterskih takmicenja.

Baza za provođenje ovih aktivnosti su osnovne škole u kojima su sportske aktivnosti gotovo zapuštene, a časovi fizičkog vaspitanja su se sveli na slobodne, nekoordinirane i često prazne aktivnosti. Uz osnovne škole, državnu pomoć i podršku trebalo bi da dobiju i sve privatne inicijative, odnosno privatne škole sporta koje ispunjavaju unaprijed usaglašene standarde za rad sa djecom.

M1 – Prava za mlade se zalaže za slijedeće mjere, i poduzeće konkretne korake da ih ispuni ukoliko nam ukažete povjerenje...

Izgradnja sportskih i zdravih životnih navika treba biti jedan od glavnih stupova školskog odgoja i obrazovanja, i u tom smislu poduzet ćemo slijedeće korake:

PRILAGOĐAVANJE POSTOJEĆEG ZAKONSKOG OKVIRA

Koje će jasno definirati status sportskih društava, kolektiva, i organizacija, jasnije odrediti poziciju školskog i amaterskog sporta, te jasno odrediti nadležnosti u podršci i provođenju aktivnosti u ovoj domeni.

ANALIZA STANJA NA TERENU

Ne postoje detaljni, sistematizirani i precizni podaci o stanju infrastrukture kada je sport u pitanju, posebno ne postoji tako nešto kada su amaterski i školski sport u pitanju. Mi ćemo se zalagati da to bude jedan od prvih koraka u sistematiziranom uređivanju oblasti amaterskog i školskog sporta.

IZRADA STRATEŠKOG PRISTUPA PODRŠCI ŠKOLSKOM I AMATERSKOM SPORTU

Kreirat ćemo strateški okvir razvoja kulture, sporta i slobodnog vremena mladih unutar strategija prema mladima na različitim nivoima vlasti s mjerama koje, uz višesektorski pristup, daju sinergijski veću efikasnost i maksimalno iskorištavanje postojećih resursa. Ovo podrazumijeva i usvajanje programa djelovanja za mlade u oblastima kulture, sporta i slobodnog vremena.

KVALITETNIJE PROVOĐENJE SLOBODNOG VREMENA

Zalagat ćemo se za intenzivno partnerstvo sa institucijama kulture, te amaterskim kulturnim društvima, kako bi mladima omogućili kvalitetnije i ispunjenje slobodno vrijeme.

OMOGUĆAVANJE USLOVA I PODRŠKA UNAPRIJEĐENJU INFRASTRUKTURE ZA BAVLJENJE ŠKOLSKIM I AMATERSKIM SPORTOM.

Radit ćemo na povećanju saradnje škola i nevladinih udruženja te omogućiti korištenje školskih objekata za slobodno vrijeme mladih i njihov aktivizam, posebno u oblasti kulture i sporta. Omogućit ćemo mladima besplatan pristup

sportskim dvoranama i terenima.

INTENZIVNIJI RAD U ŠKOLAMA

Intenzivirat ćemo rad školskih sekcija i povećati obim vannastavnih aktivnosti koje bi privlačile mlade. Radit ćemo i na uključivanju roditelja u planiranje aktivnosti za slobodno vrijeme njihove djece.

AFIRMACIJA I ORGANIZIRANJE ŠKOLSKIH TAKMIČENJA

Inicirat ćemo kreiranje stalne školske lige za djevojčice i dječake u nekoliko masovnih sportova, na svim nivoima vlasti, kroz koje bi se uključio veliki broj mladih, a ujedno i vršila popularizacija sportova.

POLITIKE STIPENDIRANJA

Podržavat ćemo i omogućiti podršku posebno nadarenim mladim pojedincima putem stipendija.

SUBVENCIJE ZA KORIŠTENJE POSTOJEĆIH PROSTORA

U univerzitetskim centrima inicirat ćemo formiranje posebnih centara i klubova za rekreativne sportske aktivnosti studenata, kao i za njihovo slobodno vrijeme i kroz subvencije podržavati korištenje drugih resursa i ustanova u kojima bi se studenti bavili sportom.

VIŠE INFORMACIJA O MOGUĆNOSTIMA

Podržat ćemo informiranje mladih o svim mogućnostima i servisima koji postoje za njih u oblasti kulture, sporta i slobodnog vremena putem medija, informacionih centara, "informacionih tački", web-stranica i dr.

PODRŠKA SVIM KATEGORIJAMA MLADIH

U partnerstvu sa institucijama vlasti na lokalnom nivou i školama, inicirat ćemo projekte podrške za bavljenje sportom za mlade iz socijalno ugroženih kategorija i mladih osoba sa invaliditetom.

PRAVA ZA MLADE

www.pravazamlade.com